ISSN 0130-528X • Українське літературознавство • 2024 • Випуск 87-88 • С. 106-136
Ukrainian Literary Studies • 2024 • Issue 87-88 • P. 106-136

• ПУБЛІКАЦІЇ •

УДК 821.161.2-94.09”1881/1954”М.Возняк
DOI: http://dx.doi.org/10.30970/uls.2024.87-88.4602

СПОГАДИ ВОЛОДИМИРА ДОРОШЕНКА ПРО МИХАЙЛА ВОЗНЯКА

Тетяна ГОЛЯК

Метою студії є актуалізація вагомості спогадів Володимира Дорошенка про академіка Михайла Возняка. **Наукова новизна** полягає в уведенні до наукового обігу спогадового нарису, що тривалий час залишався невідомим для широкого кола дослідників і зацікавлених читачів. **Методи дослідження**: джерелознавчий, текстологічний, описовий, історико-літературний.

Внаслідок докладного аналізу мемуарної статті В. Дорошенка науковиця дійшла наступних **висновків**. Перу М. Возняка належить більше 500 наукових праць з різних галузей літературознавства. Завдяки аналізу публікацій, які з’явилися друком на пошану академіка по його смерті, з’ясовано, що в радянській пресі надрукували лише кілька скромних некрологів. За життя вченого не було укладено жодної бібліографії його праць і не написано жодної наукової біографії. Період забуття для вченого, за винятком статей М. Нечиталюка, тривав до початку 1980-х років. Лаконічні, без емоційно-оцінних суджень спогади В. Дорошенка могли частково заповнити наявну лакуну, однак були опубліковані за кордоном. Ім’я їхнього автора, знаного бібліографа, літературознавця, громадського й політичного діяча, було проскрибоване в повоєнній радянській Україні, а його праці вилучені з наукового обігу. Мемуарний нарис присвячений життю, науковій і громадській діяльності М. Возняка в шести часових проміжках. Останній період життя академіка окреслено в загальних рисах, позаяк 1944 р. В. Дорошенко виїхав на еміграцію. За браком джерел він звернув увагу передусім на найважливіші здобутки вченого, однак окремі позиції потребують верифікації. Статті В. Дорошенка про академіка М. Возняка свого часу за кордоном отримали схвальні відгуки.

Ключові слова: М. Возняк, франкознавство, громадська і наукова діяльність, В. Дорошенко, спогади, пам’ять, творчий доробок, спогадовий нарис.

У ніч з 19 на 20 листопада 1954 р. українське літературознавство зазнало непоправної втрати: перестало битися серце велетня української науки, будівничого франкознавства, академіка ВУАН, шанованого і невтомного дослідника – Михайла Возняка. Некролог від Президії Академії наук УРСР, Президії Львівського філіалу Академії наук УРСР, ректорату Львівського державного університету імені Івана Франка, правління Львівського відділення Спілки радянських письменників України і три повідомлення від осередків партійної роботи при Академії наук, її Львівської філії

© Голяк Тетяна, 2024

та Інституту суспільних наук Академії наук УРСР опублікували на шпальтах «Вільної України» 21 листопада 1954 р. [2]. За два дні, 23 листопада 1954 р., на шпальтах цієї ж газети надрукували редакційну статтю «Похорон М. Возняка» [7]. Обидва ці тексти у перекладі російською мовою вміщені у газеті «Львовская правда» [4; 25]. Сповістили сумну звістку і в «Радянській Україні» 21 листопада 1954 р. [5]. Посмертну статтю із супровідною світлиною М. Возняка опублікували 1955 р. у № 4 наукового збірника Львівського університету ім. Івана Франка «Іван Франко: статті і матеріали» [3]. Це й були, по суті, всі посмертні згадки, які з'явилися друком на пошану «академіка з легенди» (І. Денисюк).

І лише в пам'яті колег, аспірантів, студентів залишився незгасний образ ученого, історика літератури, автора численних праць, невтомного дослідника архівних скарбів світочів української культури. Як би це не виглядало дивним, однак за життя жодної бібліографії його досліджень не уклали, як, зрештою, не було написано і його наукової біографії. М. Нечиталюк підтвердив, що задумуючи біографічний нарис про життя й діяльність академіка, зіштовхнувся з браком відомостей. Усі статті у пресі про М. Возняка мали агітаційний характер, жодною мірою не розкриваючи ні масштабів його діяльності, ні його особистого життя. Тож не дивно, що некролог М. Нечиталюк написав на основі автобіографії покійного:

> «Відштовхнувшись від цієї "Автобіографії", тоді нікому не відомої (окрім начальника відділу кадрів), я написав доручений мені начальством некролог у дусі тогочасних газетних традицій» [24, с. 14].

Його стаття на пошану вчителя з'явилася на шпальтах «Вільної України» 29 липня 1954 р., яку, доопрацювавши, під назвою «Невтомний трудівник науки» пізніше надрукував 1959 р. у журналі «Жовтень» [22; 23]. Відтоді для постаті М. Возняка настав період забуття, тому переважна більшість досліджень про нього почала з'являтися лише на початку 1980-х років.

М. Нечиталюк у своїй книзі опублікував і спогади «колишнього товариша з молодечих років» М. Возняка В. Дорошенка «Академік Михайло Возняк» [24, с. 365–383], які відкривають розділ «Час спогадів настав». Ця згадка В. Дорошенка була надрукована 1957 р. на сторінках «Української літературної газети» [12] У вступному слові своє рішення М. Нечиталюк обґрунтував так:

> «Серед мемуарних доповнень особливо виділялись об'єктивно й досить цікаво написані два нариси колишнього товариша Михайла Возняка, відомого діяча національно-визвольного руху, вченого, критика і журналіста Володимира Дорошенка, – "Михайло Возняк – учений" та "Академік Михайло Возняк", що друкувались протягом 1955–1957 рр. у закордонних українських виданнях "Свобода" та "Українська літературна газета". Аніскільки не применшуючи науково-пізнавальне значення першої публікації ученого, я, однак, надав перевагу і включив до книги спогадів другий нарис, де йдеться про Возняка як людину особливого характеру й драматичної долі. Що ж до наукового нарису В. Дорошенка, то я сподіваюсь побачити його на сторінках річника кафедри української літератури Львівського університету

ім. Івана Франка “Українське літературознавство”, засновником якого був Михайло Возняк» [24, с. 5].

Однак до пропозиції М. Нечиталюка не дослухалися, і спогад тоді не був передрукований. Не знаходимо поклику на нього ні в переліку досліджень про вченого на сторінках збірника «Академік М. Возняк і розвиток української національної культури» [1], ні на сторінках монографічного дослідження Л. Клебан [16]. Довгий час він так і залишався невідомим, як і все інше, що виходило друком за кордоном. Крім того, В. Дорошенка, бібліографа, книгознавця, літературознавця, джерелознавця, громадського й політичного діяча, який упродовж 35 років обіймав посаду бібліотекаря, а потім директора бібліотеки НТШ, згадували в повоєнній радянській Україні як буржуазного націоналіста і ворога народу, а його численні праці не перебували в науковому обігу. Показова у цьому ракурсі нищівна рецензія І. Басса на книгу В. Дорошенка «Великий Каменяр (Життя й заслуги Івана Франка)» (Вінніпеґ, 1956) [6].

Спогад В. Дорошенка «Академік Михайло Возняк (Його життя і діяльність)» – перший ґрунтовний посмертний спогад про вченого, який з’явився на шпальтах газети «Свобода» 1955 р. [11]. Із болем фіксує «товариш з молодечих літ» (М. Нечиталюк), що на сторінках і української вільної преси, і радянської М. Возняку присвятили лише кілька рядків на останніх сторінках. Тож праця В. Дорошенка могла суттєво заповнити наявну лакуну і внести свою лепту в розуміння феномену його постаті, однак була опублікована за кордоном.

Це не перша проба пера знаного бібліографа, присвячена М. Возняку: 1940 р. під назвою «Скромний вчений» у «Вільній Україні» із супровідною світлиною опублікована невелика замітка з приводу кандидування останнього у депутати Верховної Ради УРСР [15]. Свою підтримку тоді у цій же газеті висловили вченому К. Студинський («Мужність людини»), В. Сімович («Гідний довір’я виборців»), М. Рудницький («Видатний вчений»). Увагу вченому В. Дорошенко приділив і на сторінках книги «Огнище української науки» (1951) [13].

Життя і працю М. Возняка автор нарису намагався окреслити у шести часових проміжках: «1. До першої світової війни 1914 року; 2. За першої світової війни у Відні в роках 1914–1918; 3. За Польщі, 1918–1939 рр.; 4. За першої большевицької окупації Галичини в рр. 1939–1941; 5. За німецької окупації 1941–1944; 6. За другої большевицької окупації, 1944–1954 рр.» [11а]. Такий підхід до структурування матеріалу мемуарист пояснив тим, що ці часові проміжки «… мали не однаковий вплив і на матеріальні його обставини й на письменницьку діяльність» [11а]. Проте фактично спогади були доведені до 1941 р., адже в 1944 р. В. Дорошенко виїхав на еміграцію. Вони не претендують на вичерпну повноту й точність, хоча й написані на основі власного досвіду, – деякі події змальовані побіжно або стерлися, не витримавши випробування часом. Однак варто віддати належне пам’яті автора, адже саме вона стала основою роботи. Феноменальність і «знаменитість» пам’яті В. Дорошенка свого часу відзначили сучасники:

> В. Радзикевич («Допомогла авторові його знаменита пам'ять, якої докази дав в останніх часах у ряді спогадів, розсипаних (шкода, що вони розсипаються) по часописах…» [20, с. 32]); І. Німчук («Подивляю Вашу пам'ять, у якій зберегли стільки подробиць про Покійного…» [20, с. 32]); В. Левицький [20, с. 30]. Ю. Шевельов свого часу підсумував: «Пам'ять його (В. Дорошенка. – *Т. Г.*) взагалі була виняткова, і його спогади, які він час від часу публікував, зберегли багато колоритних деталів людей і подій, яких ми б не знали» [30, с. 393].

Автор скористався всіма доступними йому джерелами і представив читачам у хронологічному порядку величезний список праць М. Возняка, однак окремих довідників, часописів, видань таки бракувало, а до книг, виданих у радянській Україні, майже не було доступу. Так, із однією з останніх праць академіка («Нариси про світогляд Івана Франка») познайомився майже через рік після її виходу у світ завдяки Анні Франко, про що свідчить її лист від 10 серпня 1956 р:

> «Посилаю Вам перші три томи творів мого Батька і частину мого спомину, що відноситься до М[итрополита] Шептицького, і "Нариси про світогляд Івана Франка" Возьняка. Цю послідню книжку я позичила на короткий час і тому прошу її в першу чергу переглянути і мені зараз же відіслати, бо я ще сама її не читала, рівно ж і частину спомину» [10, с. 234].

За таких обставин і умов праці автор спогадового нарису сфокусував свій погляд лише на найважливіших здобутках ученого, позаяк «Бібліографія наукових праць академіка М. Возняка», яку уклав М. Мороз [21], фіксує 417 позицій і не охоплює відомостей про дослідження академіка про І. Франка. Бібліографію франкознавчих праць М. Возняка згодом уклали Т. Пачовський і Я. Шуст [26]. Зауважимо, що В. Дорошенко згадав розвідки М. Возняка, які у бібліографії М. Мороза не зазначені, очевидно, з ідеологічних міркувань. Ідеться про статті «Коли народився Мазепа?», «Ще про дату народження Мазепи», «Як то було з похоронами Мазепи?», які побачили світ на сторінках «Життя і знання» 1931–1932 рр.; «Бендерська комісія по смерті Мазепи» (1938), «І хто ж автор Історії Русів? (Декілька уваг з приводу псевдо-Лобисевича)» (1944); збірку «Українські перекази» (1944) тощо.

Майже не розкрито особливостей характеру М. Возняка, його людських якостей: за винятком окремих моментів, автор залишається безпристрасним, об'єктивним, його мета – віддати належну, пронесену крізь роки, шану «академікові з легенди» (І. Денисюк), вченому, засновникові франкознавства, близькому товаришеві. Як неперсічній особистості пізніше В. Дорошенко присвятить йому ще одну «силюетку» на сторінках «Української літературної газети» [12].

У нарисі відтворено чимало незнаних моментів і подробиць, які демонструють, у яких складних і часом невідрадних умовах творилася наша історія. Так, він подав подробиці праці М. Возняка у Союзі Визволення України, побіжно згадав про роботу у часописі «Відродження», результатом якої стала книга нарисів «Українська державність» (1918); підкреслив академікову принциповість і відповідальність у виконанні запланованих завдань:

> «Працівник із нього був першорядний. Майже весь день віддавав він своїй редакторській праці, просиджуючи в канцелярії Союзу з ранку до пізнього вечора, з короткою тільки перервою на обід» [11б].

Така віддана робота принесла свої плоди:

> «У “Вістник” вложив Покійний силу-силенну праці – і письменницької й коректорської, і завдяки йому цей орган СВУ став у тому часі найкращим українським часописом» [11б].

Цінними є і згадки про підготовку видання творів І. Франка у 25 томах. Подробицям цього проєкту свого часу присвятив свої публікації й О. Луцький [18; 19]. В. Дорошенко згадує, що видання було розраховане на 36 томів. Щодо кількості томів він помилився, однак цьому є пояснення: рішення про друк 25 томів прийняли не одразу, а подробиці з плином часу стерлися. В архіві М. Возняка зберігається план ювілейного видання творів Івана Франка у 15 томах, до складу якого мали увійти художні твори і, гіпотетично, це міг бути попередній план [8, с. 42–46]. Розробили і проспект літературно-критичних праць І. Франка: зберігся машинописний план праць із літературознавства і фольклористики, розрахований на 15 томів [8, с. 56–66]. Він теж міг слугувати відправною точкою для подальшого обговорення. Чергове розширене засідання редколегії майбутнього видання відбулося 27 квітня 1940 р. Із листа Д. Копиці до О. Білецького від 3 травня 1940 р. [28, с. 2–3] відомо, що засідання відбулося у ЦК у [Й.] Лисенка. Інформували М. Возняк і Ю. Кобилецький. Під час обговорення затвердили проспект з приміткою, що його М. Возняк ще доопрацює. Пропозицію видавати окремо літературознавчі й наукові праці відхилили, уточнюючи, що ця редколегія сконцентрує свої зусилля на підготовці ювілейного видання творів І. Франка, а не повного. Тому пропонувалося включити до видання лише 4–5 томів вибраних літературознавчих і наукових праць письменника. Академік Колесса переконував, що необхідно відвести один том на праці митця з фольклористики, хоча М. Возняк виступав проти [28, с. 2–3]. За тиждень, 8 травня 1940 р., Д. Копиця листовно повідомив О. Білецького, що загальний обсяг видання змінився і складатиме 25 томів: 15 представлять читачам художні твори І. Франка, решта – вибрані літературно-критичні праці [28, с. 6].

> В. Дорошенко свідчив, що «…для приспішення друку Франкових творів уряд УССР наказав складати їх по друкарнях не лише Києва чи Львова, але й Харкова, Катеринослава та Одеси» [11д], «…праця над Франком ішла шпарко, як на конвеєрі, том ішов за томом» і «якби не вибух німецько совєтської війни, то мабуть хоч не на визначений урядом термін, але все ж у доволі скорому часі появилися б всі 36 томів» [11д].

Ці рядки є ще одним джерелом на підтвердження того, що колектив науковців виконав неймовірний обсяг роботи з упорядкування томів багатотомника. Крім того, автор спогадів зауважив, що і він працював над одним із томів: «…На додаток мусів зайнятися складенням 36-го тому, що мав містити повний спис друкованих

творів Франка й літератури про них» [11д]. Те, що він виконував цю ділянку роботи переконує лист Марії Деркач до Юрія Меженка від 20 квітня 1958 р.:

> «…Знайшлася картотека В. Вікторовича і один наш співробітник на її основі зробив бібліографію І. Франка. Бібліографію його рецензій дав в «Українське літературознавство» і мабуть скоро вийде – а бібліографію праць про Франка вийде книжкою разом з працею Олексія Никифоровича Мороза про 40 літ франкознавства» [27, 34–35 зв.].

Автор спомину подає лише побіжні відомості про життя М. Возняка під час Другої світової війни і в післявоєнній період, обґрунтовуючи це браком необхідних відомостей:

> «На жаль, через відомі обставини мало що можна сказати про Його працю в цьому останньому десятилітті його життя. З-поза залізної заслони ледве продираються якісь відомості, а ще рідше приходять українські видання, з яких можна було б довідатися про працю Небіжчика» [11е].

В. Дорошенку боліло, що «праця світил науки опинялась за залізною завісою. А ярлик “буржуазного націоналізму” не оминали нагоди повісити» [14, с. 29]. Тому на сторінках спогадів немає докладних відомостей про планомірну кампанію нищення львівського осередку наукового життя і ліквідацію Інституту літератури у 1946 р., гоніння відомого науковця і звинувачення останнього в буржуазному націоналізмі, у відсутності наукового аналізу, методологічній неспроможності «…висвітлювати з погляду марксистсько-ленінської теорії літературні процеси, які відбувались в Галичині у недалекому минулому» [24, с. 58]. Тому він зазначив лише, що за останню працю отримав критичні зауваження:

> «До нас дійшла вістка про його більшу працю над останнім (І. Франком. – *Т. Г.*), яка викликала сильні закиди комуністичної критики, що нападала на нього за недотримання марксівської ідеології» [11е].

Не міг засвідчити, як боліло вченому ігнорування й замовчування його заслуг, що стало наслідком його непоступливості. В. Лесик згадував про М. Возняка:

> «Він не терпів будь-яких перекручень та спотворень документів, цитат, викреслень, пропусків, замовчувань та всякого препарування текстів, для того, щоб ствердити заздалегідь встановлені догматичні тези і висновки» [17, с. 16].

Свою непохитну позицію академік висловив ще під час підготовки міжвоєнного видання творів І. Франка 1940–1941 рр. Між М. Возняком, ініціатором і натхненником 25-томника, і редколегією постійно виникали непорозуміння, що переростали в конфліктні ситуації – такий висновок випливає з листів і телеграм [9]. Непрості стосунки склались у М. Возняка з Д. Копицею, – останній постійно писав про це О. Білецькому [28, с. 6–7 та 10]. Це підтвердив і М. Нечиталюк на сторінках своєї книги [24, с. 20]. Принциповість ученого щодо нового повоєнного видання творів І. Франка зафіксована і в листі-заяві М. Возняка від 31 серпня 1946 р.:

> «Прошу суму, вислану мені за редакцію писань Франка відрахувати з розрахунку за книжку про Квітку-Основ'яненка. В редакції писань Франка не беру найменшої участі, бо не погоджуюсь з таким способом видавання писань Франка для ширшого читача» [29, с. 2].

Після ліквідації львівських відділів Академії йому і іншим науковцям пропонували переїхати до Києва для роботи в Інститутах Академії наук УРСР. Однак, попри прохання наказового змісту, безкомпромісний учений залишився у Львові і відмовився виступати із будь-якою самовикривальною заявою. Такої непокори партійні ідеологи дослідникові не забули. Саме тому його відсторонили від видавничого проєкту видання творів І. Франка у 20-ти томах; він зазнав необґрунтованого тиску, і, зрештою, ігнорування, що проявилося у зволіканні з друком його досліджень і у безпідставних вимогах редакцій переробляти тексти. Однак про це не міг свідчити В. Дорошенко.

Як відомо, за кордоном ці спогади отримали схвальні відгуки, а В. Дорошенко – подяки, зафіксовані на сторінках бібліографічного покажчика С. Микитка [с. 20].

Так, І. Німчук написав одразу по виходу статті у квітні 1955 р.: «Знаменито Ви написали про пок. М. Возняка. Краще схарактеризувати його як людину й науковця годі…» [20, с. 32]. Схвально оцінив її і Марко Антонович: «Дуже цінна Ваша стаття в «Свободі» про М. Возняка. (9. V. 1955)» [20, с. 27]. Позитивні відгуки отримав і від Андрія Яковліва: «Набрався оце сили, щоб вам написати з приводу Вашої дуже цікавої статті про бл. п. Академіка Михайла Возняка… (30. III. 1955)» [20, с. 34]; О. Оглоблина: «Щиро дякую Вам за статтю-спогади про Покійного М. С. Возняка. Стаття прекрасна… (15. V. 1955)» [20, с. 32].

Список використаної літератури

1. Академік М. Возняк і розвиток української національної культури. Тези. Наукові читання. Львів, 20 березня 1990 р. 105 с.
2. [Б. а.]. М. С. Возняк [некролог] // Вільна Україна. 1954. Від 21.XI.
3. [Б. а.]. М. С. Возняк [некролог] // Іван Франко. Статті і матеріали. 1955. № 4. С. 226–227.
4. [Б. а.]. М. С. Возняк [некролог] // Львовская правда. 1954. Від 21. XI. С. 4.
5. [Б. а.]. М. С. Возняк [некролог] // Радянська Україна. 1954. Від 21. XI.
6. *Басс І.* Новоявлені фальсифікатори спадщини Івана Франка // Радянське літературознавство. 1959. № 3. С. 28–47.
7. [Від редакції]. Похорон М. С. Возняка // Вільна Україна. 1954. Від 23. XI. С. 4.
8. ЛННБ. Ф. 29. Оп. 1. Од. зб. 671 (Матеріали до ювілейного збірника творів Івана Франка). Арк. 42–46, 56–66.
9. ЛННБ. Ф. 55. Од. зб. 259/п. XII (Телеграми та копії телеграм відділу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка (1940–1941 рр.). 41 арк.
10. *Гирич І., Тихолоз Н.* «Носіться дальше з своїм Грушевським…»: листи Анни Франко до Володимира Дорошенка з архіву УВАН у США // Українська біографістика. 2022. Вип. 23. С. 192–261
11. *Дорошенко В.* Академік Михайло Возняк (Його життя і діяльність) // Свобода. 1955.

№ 56. Від 24. III. С. 2; № 57. Від 28. III. С. 2; № 58. 26. III. С. 2; № 59. 29. III. С. 2; № 60. 30. III. С. 2; № 61. 31. III. С. 2.
12. *Дорошенко В.* Академік Михайло Возняк // Українська літературна газета. 1957. Ч. 1 (19). Січень. С. 2, 10; Ч. 2 (20). Лютий. С. 8.
13. *Дорошенко В.* Огнище української науки. Наукове Товариство імени Т. Шевченка. З нагоди 75-річчя його заснування. Нью-Йорк-Філядельфія, 1951. 118 с.
14. *Дорошенко В.* Радянське франкознавство // Українська літературна газета. Збірник 1956. Мюнхен, 1957. С. 29–47.
15. *Дорошенко В.* Скромний вчений // Вільна Україна. 1940. Від 29. II. С. 4.
16. *Клебан Л.* Наукова та громадська діяльність Михайла Возняка (1881–1954). Львів, 2010. 190 с.
17. *Лесик В.* Наукова школа академіка Возняка // Академік М. Возняк і розвиток української національної культури. Тези. Наукові читання. Львів, 20 березня 1990. С. 12–16.
18. *Луцький О.* Двадцятип'ятитомне видання творів Івана Франка: львівський внесок // Новітня доба. 2020. Вип. 8. С. 88–122.
19. *Луцький О.* Двадцятип'ятитомне видання творів Івана Франка: нереалізований проект? // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. 2006. Вип. 14. С. 433–454.
20. *Микитка С.* Володимир Дорошенко. З нагоди 75-річчя визначного вченого й громадянина. З передмовою О. Оглоблина. Філадельфія. 1955. 36 с.
21. *Мороз М.* Бібліографія наукових праць академіка М. Возняка // Українське літературознавство. Львів, 1968. Вип. 4. С. 173–202.
22. *Нечиталюк М.* Невтомний трудівник науки // Вільна Україна. 1954. Від 29. VII.
23. *Нечиталюк М.* Невтомний трудівник науки // Жовтень. 1959. № 11. С. 148–152.
24. *Нечиталюк М.* «Честь праці!» Академік Михайло Возняк у спогадах і публікаціях. Львів: ЛНУ, 2000. 424 с.
25. [От редакции]. Похороны М. С. Возняка // Львовская правда. 1954. Від 23. XI. С. 4.
26. *Пачовський Т., Шуст Я.* Праці М. С. Возняка про життя і творчість І. Франка. Бібліографічний покажчик // Іван Франко. Статті і матеріали. Львів,1956. Вип. 5. С. 407–422.
27. ЦДАМЛМ. Ф. 365 (Ю. Меженко). Оп. 1. Спр. 403 (Листи М. Деркач). 56 арк.
28. ЦДАМЛМ. Ф. 379 (Д. Копиця). Оп. 1. Спр. 171 (Листи Д. Копиці О. Білецькому). 13 арк.
29. ЦДАМЛМ. Ф. 379. Оп. 1. Спр. 272 (Держвидаву України, відділу художньої літератури та мистецтва ЦК КП(б)У з повідомленнями про передачу на розгляд Управління пропаганди та агітації ЦК КП(б)У, Комітету в справах мистецтв УРСР, які очолював Д. Копиця, листів академіка М. Возняка та артиста Львівського театру опери і балету О. М. Сталінського). 6 арк.
30. *Шевельов Ю.* Я – мене – мені… (і довкруги). Спогади. Ч. 1. В Україні. Харків – Нью-Йорк, 2001. 428 с.

References

1. Akademik M. Vozniak i rozvytok ukrainskoi natsionalnoi kultury (1990, 20 bereznia). Tezy naukovoho chytannia. Lviv, Ukraine.
2. [B. a.] (1954, 21 lystopada) M. S. Vozniak [nekroloh]. *Vilna Ukraina.* Lviv, Ukraine.
3. [B. a.] (1955). M. S. Vozniak [nekroloh]. *Ivan Franko. Statti i materialy*. 4, 226–227. Lviv, Ukraine.
4. [B. a.] (1954, 21 noiabria). M. S. Vozniak [nekroloh]. *Lvovskaia pravda*, 4. Lviv, Ukraine.

5. [B. a.] (1954, 21 lystopada). M. S. Vozniak [nekroloh]. *Radianska Ukraina*. Lviv, Ukraine.
6. Bass, I. (1959). Novoiavleni falsyfikatory spadshchyny Ivana Franka. *Radianske literaturoznavstvo*. 3, 28–47. Kyiv, Ukraine.
7. [Vid redaktsii]. (1954, 23 lystopada). Pokhoron M. S. Vozniaka. *Vilna Ukraina*, 4. Lviv, Ukraine.
8. Viddil rukopysiv LNNBU im. V. Stefanyka. F. 29. Op. 1. Od. zb. 671 (Materialy do yuvileinoho zbirnyka tvoriv Ivana Franka). Ark. 42–46, 56–66. Lviv, Ukraine.
9. Viddil rukopysiv LNNBU im. V. Stefanyka. F. 55. Od. zb. 259/p. XII (Telehramy ta kopii telehram viddilu Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka (1940–1941 rr.). 41 ark. Lviv, Ukraine.
10. Hyrych, I., Tykholoz, N. (2022). «Nositsia dalshe z svoim Hrushevskym…»: lysty Anny Franko do Volodymyra Doroshenka z arkhivu UVAN u SShA. *Ukrainska biohrafistyka*. 23, 192–261. Kyiv, Ukraine.
11. Doroshenko, V. (1955, 24 bereznia, 26 bereznia, 28 bereznia, 29 bereznia, 30 bereznia, 31 bereznia). Akademik Mykhailo Vozniak (Ioho zhyttia i diialnist). *Svoboda*. a) 56, 2; b) 57, 2; v) 58, 2; h) 59, 2; d) 60, 2; e) 61, 2. USA.
12. Doroshenko, V. (1957, Sichen, Liutyi). Akademik Mykhailo Vozniak. *Ukrainska literaturna hazeta.* Ch. 1(19), 2, 10; Ch. 2(20), 8. Germany.
13. Doroshenko, V. (1951). *Ohnyshche ukrainskoi nauky*. Naukove Tovarystvo imeny T. Shevchenka. Z nahody 75-richchia yoho zasnuvannia. Niu-York-Filiadelfiia. USA.
14. Doroshenko, V. (1957). Radianske frankoznavstvo. *Zbirnyk «Ukrainskoi literaturnoi hazety». 1956*. Miunkhen. 29–47. Germany.
15. Doroshenko, V. (1940, 29 liutoho). Skromnyi vchenyi. *Vilna Ukraina*, 4. Lviv, Ukraine.
16. Kleban, L. (2010). *Naukova ta hromadska diialnist Mykhaila Vozniaka (1881–1954)*. Lviv, Ukraine.
17. Lesyk, V. (1990, 20 bereznia). Naukova shkola akademika Vozniaka. *Akademik M. Vozniak i rozvytok ukrainskoi natsionalnoi kultury.* Tezy naukovoho chytannia. Lviv, 12–16. Lviv, Ukraine.
18. Lutskyi, O. (2020). Dvadtsiatypiatytomne vydannia tvoriv Ivana Franka: lvivskyi vnesok. *Novitnia doba*. 8, 88–122. Lviv, Ukraine.
19. Lutskyi, O. (2006). Dvadtsiatypiatytomne vydannia tvoriv Ivana Franka: nerealizovanyi proekt? *Zapysky Lvivskoi naukovoi biblioteky im. V. Stefanyka*. 14, 433–454. USA.
20. Mykytka, S. (1955). *Volodymyr Doroshenko*. Z nahody 75-richchia vyznachnoho vchenoho y hromadianyna. Z peredmovoiu O. Ohloblyna. Filadelfiia. USA.
21. Moroz, M. (1968). Bibliohrafiia naukovykh prats akademika M. Vozniaka. *Ukrainske literaturoznavstvo*, 4, 173–202. Lviv, Ukraine.
22. Nechytaliuk, M. (1954, 29 lypnia). Nevtomnyi trudivnyk nauky. *Vilna Ukraina*. Lviv, Ukraine.
23. Nechytaliuk, M. (1959). Nevtomnyi trudivnyk nauky. *Zhovten*. 11, 148–152. Lviv, Ukraine.
24. Nechytaliuk, M. (2000). «Chest pratsi!» Akademik Mykhailo Vozniak u spohadakh i publikatsiiakh. Lviv, Ukraine.
25. [Ot redaktsyy] (1954, 23 noiabria). Pokhorony M. S. Vozniaka. *Lvovskaia Pravda*, 4. Lviv, Ukraine.
26. Pachovskyi,T., Shust, Ya. (1956). Pratsi M. S. Vozniaka pro zhyttia i tvorchist I. Franka. Bibliohrafichnyi pokazhchyk. *Ivan Franko. Statti i materialy*. 5, 407–422. Lviv, Ukraine.
27. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy. F. 365 (Iu. Mezhenko). Op. 1. Spr. 403 (Lysty M. Derkach). 56 ark. Kyiv, Ukraine.

28. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy. F. 379 (Kopytsia D.). Op. 1. Spr. 171 (Lysty D. Kopytsi O. Biletskomu). 13 ark. Kyiv, Ukraine.
29. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy. F. 379. Op. 1. Spr. 272 (Derzhvydavu Ukrainy, viddilu khudozhnoi literatury ta mystetstva TsK KP(b)U z povidomlenniamy pro peredachu na rozghliad Upravlinnia propahandy ta ahitatsii TsK KP(b) U, Komitetu v spravakh mystetstv URSR, yaki ocholiuvav D. Kopytsia, lystiv akademika M. Vozniaka ta artysta Lvivskoho teatru opery i baletu O. M. Stalinskoho). 6 ark. Kyiv, Ukraine.
30. Shevelov, Yu. (2001). *Ya – mene – meni… (i dovkruhy). Spohady. Ch. 1. V Ukraini*. Kharkiv-Niu-York, USA.

Тетяна Голяк – кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001, Україна).

Tetiana Holiak – Cand. Sc. (Philology), Junior Research Associate, Department of Manuscript Holdings and Textology, Taras Shevchenko Institute of Literature, National Academy of Sciences of Ukraine (4 Hrushevs'kyi Str., Kyiv, 01001, Ukraine).

E-mail: tetiana.holiak@gmail.com

ДОДАТОК

Спогад В. Дорошенка републікуємо мовою оригіналу зі збереженням мовно-стилістичних особливостей. Дрібні помилки виправлено без застережень. В окремих випадках роки виходу у світ тієї чи іншої праці у тексті спогаду наведено помилково, однак не виключено, що це могли бути і друкарські хиби. Бібліографічні відомості про праці М. Возняка переважно уточнено за працею: *Мороз М*. Бібліографія наукових праць М. С. Возняка. Надиханий творчістю Каменяра // Українське літературознавство. Зб. 4. Львів, 1968. С. 173–202.

ДОРОШЕНКО В.

АКАДЕМІК МИХАЙЛО ВОЗНЯК
(його життя і діяльність)

Вночі з 19 на 20 листопада 1954 року помер у Львові відомий учений – історик літератури й літературознавець, дійсний член Української Академії Наук у Києві, Михайло Возняк. Покійний усе своє життя провів у безнастанній науковій праці й велика частина її зв'язана з Науковим Товариством ім. Шевченка у Львові, де почав він свою наукову кар'єру.

На жаль, вільна українська преса озвалася досі на смерть невсипущого наукового працівника тільки кількома рядками сухих посмертних згадок, коли не рахувати трохи ширшого некрологу Покійного, що його написав приятель його, д-р Іван Німчук в едмонтонських «Українських Вістях» (ч. 50 з 20 грудня м. р. та статейки в брюссельських «Вістях» (ч. 1 з 1955 р.).

Такими самими кількарядковими згадками спом'янула акад. М. Возняка й преса підсовєтської України, і то зміщеними десь на останніх сторінках[1]. Ось, наприклад, яку оповістку з приводу його смерти подибуємо в «Радянській Україні»: «Президія та бюро Відділу Суспільних Наук Української РСР з глибоким сумом сповіщають про смерть дійсного члена Академії Наук Української РСР Михайла Степановича Возняка, шо сталася 20 листопада 1954 р. у Львові»[2].

Кілька рядків дрібного друку – і все! Ні портрета, ні ширшого некрологу, ні статті, що оцінювала б працю Покійного. І сповіщає навіть не вся Академія, а тільки Президія одного її відділу. Так шанують комуністи заслуженого працівника на ниві української науки. А рівночасно Вишинському та сама «Радянська Україна»[3] не поскупилась цілих шпальт аж у трьох числах.

Отож я, як довголітній приятель Покійного, життя й діяльність якого проходили близько 40 років на моїх очах, уважаю за свій обов'язок присвятити йому оцей нарис у признання його заслуг для рідної науки й культури.

Життя і праця М. С. Возняка укладаються в оці рямці: 1. До першої світової війни 1914 року; 2. За першої світової війни у Відні в роках 1914–1918; 3. За Польщі, 1918–1939 рр.; 4. За першої большевицької окупації Галичини в рр. 1939–1941; 5. За німецької окупації 1941–1944 і 6. За другої большевицької окупації, 1944–1954 рр.

---

1 Некролог від Президії Академії наук УРСР, Президії Львівського філіалу Академії НАУК УРСР, ректорату Львівського державного університету ім. Івана Франка, правління Львівського відділення Спілки радянських письменників України і три повідомлення від осередків партійної роботи при Академії наук, її Львівської філії та Інституту суспільних наук Академії наук УРСР опублікували на шпальтах «Вільної України» 21 листопада 1954 р. Його дослівно подано на сторінках книги М. Нечиталюка (Див.: *Нечиталюк М.* «Честь праці!» Академік Михайло Возняк у спогадах і публікаціях. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2000. С. 15–16). За два дні, 23 листопада 1954 р., на шпальтах цієї ж газети опублікували статтю «Похорон М. Возняка». Обидва ці тексти у перекладі російською мовою вміщено на шпальтах газети «Львовская правда» (Див: [*Б. а.*] М. С. Возняк [некролог] // Львовская правда. 1954. Від 21. XI. С. 4.; Похороны М. С. Возняка [от редакции] // Львовская правда. 1954. Від 23. XI. С. 4). Посмертна стаття із супровідною світлиною М. Возняка опублікована 1955 р. у науковому виданні Львівського університету «Іван Франко: статті і матеріали. Зб. 4» (Див.: [Б. а.] М. С. Возняк [некролог] // Іван Франко. Статті і матеріали. Львів, 1955. Зб. 4. С. 226–227.

2 Некролог надруковано 21 листопада 1954 р у газеті «Радянська Україна».

3 Ідеться про некрологи, співчуття, повідомлення від комісії з організації похорону, тексти промов над труною А. Я. Вишинського, опубліковані 24–27 листопада 1954 р. у «Радянській Україні».

І хоч життя Покійного вченого не відзначалося драматичністю й було більш-менш однакове в усіх накреслених мною періодах, проте вони мали не однаковий вплив і на матеріальні його обставини, й на письменницьку діяльність. Тому то я й оглядатиму його біографію саме за цими періодами.

I.

Народився Михайло Возняк у 1881 році в с. Вільки Мазовецькі, Рава-Руського повіту, в незаможній селянській сім'ї.

Початкову освіту здобув у рідному селі, а середню й високу у Львові, в академічній гімназії й університеті, на філософічному факультеті. Вже в гімназії сам мусів заробляти на своє удержання лекціями, як інструктор відсталих учнів. За це мав приміщення й харч у бурсі св. о. Николая, яку провадив Покійний Кость Паньківський у своїм будинку на Театинській вулиці. Бувши в університеті, теж заробляв як домашній учитель («репетитор», сказавши прийнятим на Наддніпрянщині терміном).

Скінчивши університет, Покійний дістав посаду молодшого вчителя («суплента») в тій самій академічній гімназії, в якій не так давно сам учився. Але по році кинув посаду й від того часу жив виключно з тих марних гонорарів, що їх одержував за свої наукові чи популярно-наукові праці. При цьому допомагав ще своєму молодшому братові здобути високу освіту.

Свою письменницьку працю розпочав М. Возняк уже на університетській лавці під проводом проф. К. Студинського, як його улюблений учень. По скінченні університету віддався науковим студіям, досліджуючи головно культурне життя Галицької України XIX віку. Про ніяку кар'єру й думати не хотів, тому не складав і докторату, а навіть, як я вже згадав, покинув і суплентуру в гімназії.

Він пильно переглядав архівні збірки бібліотеки «Народного Дому», зокрема багатий і цінний архів о. Антона Петрушевича та збірки Закладу Оссолінських, де було багато знадібків до історії Української Галичини.

З цих архівів вибирав Покійний матеріяли до життя й діяльности визначних діячів галицько-українського відродження – Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Івана Вагилевича, Миколи Устияновича та інших, які містив у «Записках» НТШ в численних «Причинках». Йому, між іншим, належить і перше повне видання творів М. Шашкевича, що вийшло в XIV томі «Збірника» Філологічної Секції НТШ під наголовком «Писання М. Шашкевича» (Львів 1911 року)[1].

В «Записках» НТШ опублікував М. Возняк і цілий ряд граматик української мови старих галицько-українських учених священників – о. Івана Жуківського[2], о. Івана

---

[1] Писання Маркіяна Шашкевича. Видав М. Возняк. У Львові. Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1912. XXIV. 294 с. (Збірник філологічної секції Наукового товариства імені Шевченка. Том XIV).

[2] Проект правописі Івана Жуківського на з'їзді «руських учених» // Записки НТШ. Т. 82. 1908. Кн. 2. С. 53–86. Окремий відбиток: Львів, 1908. 34 с.

Могильницького[1], о. Івана Лаврівського[2] та ін., з своїми студіями про них. Ця праця у відбитці з «Записок» дала великий том.

Архівні розшуки в зв'язку з студіями про галицько-українські культурні відносини наштовхнули дослідника й на пам'ятки драматичної творчости галицько-українських діячів, якими займалися й його попередники, як, напр., Іван Франко, і він присвятив їм чимало уваги. А від драматичних вистав у Галичині в XIX віці[3] (про них писав у «Записках» НТШ, томи 89–95) перейшов Покійний і до старої української драматичної літератури та віршової творчости XVII-XVIII віків (пор. його «Різдвяні й великодні вірші й орації» в 96-му томі «Записок» НТШ 1910 року[4]) і нарешті до стародавніх дум, раз-по-раз оголошуючи чимало невідомих текстів, що їх повишукував по різних архівах.

Тут не місце вичисляти всі ці праці неструдженого дослідника. Я згадую тільки головні його речі, щоб відмітити, чим саме в даному часі він цікавився. Крім вичислених вище його студій, принотую ще його сумлінний огляд «Стара українська драма й новіші досліди над нею»[5] («Записки» НТШ, т. 112, 1912 р.), «Матеріяли до історії української пісні і вірші» – тексти й замітки, – що вийшли в IX, X і XI томах «Українського Архіву» НТШ в рр. 1913, 1914 та 1925 і разом становлять 589 сторінок[6].

В «Україні» М. Грушевського друкує він перед війною свою працю про «Початки української комедії» (1914, кн. 1–2). Цій темі пізніше присвятив він окрему книжку[7].

Досліди М. Возняка над галицько-українськими культурними відносинами XIX в. наштовхнули його й на тогочасні взаємини галичан і наддніпрянців. В результаті постала дуже цікава його розвідка «Епізоди культурних зносин галицької й російської України в першій половині XIX в.», яка появилася в XII і XIV томах «Записок Українського Наукового Товариства в Києві» (1915–1916 рр.)[8]. Разом із матеріалами,

---

1 Філологічні праці Івана Могильницького. Видав Михайло Возняк. Львів, 1910. VIII. 240 с. (Українсько-руський архів. Видає Історично-філософічна секція Наукового Товариства ім. Шевченка. Том V).

2 Уривок граматики Ів. Лаврівського // Записки НТШ. Т. 98. 1910. Кн. 6. С. 155–162.

3 Українські драматичні вистави в Галичині в першій половині XIX століття (Замітки й матеріали) // Записки НТШ. Т. 87. 1909. Кн. 1. С. 70–91; Т. 88. 1909. Кн. 2. С. 51–93. Окремий відбиток: Львів, 1909. 64 с.

4 Різдвяні й великодні вірші–орації зі збірника кін. XVII–поч. XVIII в. // Записки НТШ. Т. 96. 1910. Кн. 4. С. 119–146.

5 Стара українська драма і новіші досліди над нею // Записки НТШ. Т. 112. 1912. Кн. 6. С. 139–191.

6 Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти й замітки. Видає Михайло Возняк. [Ч.] I–III. Львів, 1913–1925 (Українсько-руський архів. Видає Історично-філологічна секція Наукового товариства імені Шевченка). [Ч.]. I. У Львові, 1913. 240 с. (Українсько-руський архів. Том IX). [Ч.]. II. У Львові, 1914. С. 241–480 (Українсько-руський архів. Том X). [Ч.]. III. У Львові, 1925. С. 481–591 (Українсько-руський архів. Том XI).

7 Початки української комедії (1619–1819). Львів, 1919. 252 с.

8 Епізоди культурних зносин галицької і російської України в першій половині XIX віку // Записки Українського наукового товариства в Києві. Кн. 13. 1914. С. 54–142; Кн. 14. 1915. С. 56–100 (Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука).

що їх опублікував яких 10 років перед тим д-р Іларіон Святицький (Свєнціцький) у «Науковому Збірнику» Галицько-руської Матиці[1], ця розвідка давала яскраву картину цих зносин, яка свідчить про живучість української соборницької думки навіть у роках найбільшої реакції в обох займанщинах – російській і австрійській.

Крім наукових праць, що їх М. Возняк містив у виданнях львівського і київського наукових товариств, брав він діяльну участь і в загальній пресі, передусім у «Ділі»[2], де його перу належить низка різних статей. В журналі «Украинская Жизнь», що його редагував у Москві С. В. Петлюра, покійний надрукував, між іншим, розвідку «Шевченко в Галичині»[3] – про твори й культ великого Кобзаря на Західній Україні. «Просвіта» видала в 1911 р. його популярну книжечку про Івана Франка[4], а в «Письмі з Просвіти» (Львів, 1912) друкувалися його гарні і змістовні нариси про «Просвітні

---

1 *Свенцицкий И. С.* Обзоръ сношеній Карпатской Руси съ Россіей въ 1-ую пол. XIX в. С.- Петербургъ, 1906. 109 с.

2 Упродовж 1908–1912 рр. на шпальтах газети «Діло» надруковано статті М. Возняка:
- Передмова Головацького до викладів української філології (В шістдесятиліття креования кафедри української мови на Львівському університеті) // Діло. 1908. № 294. 31 грудня. С. 1–2.
- Українське Наукове тов[ариств]о в Києві // Діло. 1909. № 103. 14 травня. С. 1–2.
- Великодна вірша // Діло. 1910. № 95. 30 квітня. С. 1–2; № 96. 4 травня. С. 2–3; № 97. 5 травня. С. 2–3; Виправлення, помилки. № 107. 17 травня. С. 5.
- «Тренос» М. Смотрицького (З нагоди тристалітнього ювілею) // Діло. 1910. № 134. 18 червня. С. 1–2; № 135. 21 червня. С. 1–2; № 136. 22 червня. С. 1–2; № 137. 23 червня. С. 1–2; №138. 24 червня. С. 1–2; № 139. 25 червня. С. 1–2.
- Великі привіти пиворізів // Діло. 1911. № 90. 26 квітня. С. 1–2; № 91. 27 квітня. С. 3–4.
- Шевченків «Кобзар» 1860 року в світлі критики Совінського // Діло. 1911. № 54. 10 березня. С. 4–5.
- Григорій Цеглинський. Посмертна згадка // Діло. 1912. № 240. 24 жовтня. С. 2.
- З нагоди 1772–1812 // Діло. 1912. № 250. 5 листопада. С. 1–2.
- З приводу статті д-ра Щурата «З нашої наукової літератури» // Діло. 1912. № 265. 25 листопада. С. 6.
- З приводу українців латинників // Діло. 1912. № 171. 31 липня. С. 3–4.
- З приводу університетської справи // Діло. 1912. № 220. 1 жовтня. С. 3.
- Заходи коло полонізації нашої країни. З нагоди загальних зборів товариства “Szkoły ludowej” // Діло. 1912. № 229. 11 жовтня. С. 4–5.
- Найцінніше видання тов. «Просвіта» // Діло. 1912. № 6. 6 січня. С. 4.

3 Шевченко в галицкой Украине //Украинская жизнь. 1914. № 3. С. 45–52.

4 Згідно з матеріалами до бібліографії критичної літератури про Івана Франка (*Мороз О.*, *Мороз М.* Матеріали до бібліографії критичної літератури про Івана Франка (1875–1938) // Іван Франко. Статті і матеріали. Зб. 9. Львів, 1962. С. 191–319) «Письмо з “Просвіти”» опублікували: Іван Франко. «Письмо з Просвіти». 1908. Ч. 9. Від 10. V. С. 65; Іван Франко. «Письмо з Просвіти». 1909. Ч. 9. С. 65. Дослідження М. Возняка опубліковані 1913 р.: *Возняк М.* Житє і значінє Івана Франка. У Львові, 1913. 40 с.; *Возняк М.* Іван Франко. З нагоди ювілею сороклітньої літературної праці // Ілюстрований народний календар товариства «Просвіта» на 1913 рік. Львів, 1913. С. 49–67.

змагання галицьких українців 19 віку». Ці нариси вийшли й окремою відбиткою[1]. Того ж таки 1912 р. «Просвіта» видала його популярну брошуру про Маркіяна Шашкевича[2].

Отже вже перед першою світовою війною придбав собі Покійний репутацію багатонадійного молодого вченого.

II.

Війна перервала наукову працю акад. Возняка. Виїхавши перед вибухом війни на провінцію, чого перед тим ні разу не робив, лишаючися у Львові під час літніх ферій і не припиняючи й на хвилину своєї праці, Покійний не міг уже вернутися до Львова, до своєї улюбленої книгозбірні, яку почав збирати ще в гімназії, і разом з місцевими інтеліґентами подався від москалів на Захід.

Опинився в Каринтії, де тяжко бідував. Довідавшися про це від д-ра Ст. Томашівського, я запросив його на працю до Союзу Визволення України, порозумівшися з своїми товаришами з Президії Союзу. М. Возняк негайно приїхав і став у нас за технічного редактора «Вістника» та інших українських видань Союзу.

Працівник із нього був першорядний. Майже весь день віддавав він своїй редакторській праці, просиджуючи в канцелярії Союзу з ранку до пізнього вечора, з короткою тільки перервою на обід. Поза тим Покійний нікуди не ходив, ні до театру, ні до кіна, на жадні забави. Тільки раз удалося мені витягнути його на прогулянку в сусідні Альпи, але після того зарікся він покидати своє бюрко в Союзі.

До обов'язків М. Возняка належало не тільки скласти число «Вістника», чи підготовити якусь брошуру до друку, але й перевести всі коректи включно з ревізією. Його амбіцією було, щоб «Вістник» вийшов на час і щоб у ньому, як і в інших виданнях, не було жадної друкарської помилки. Добачивши в останній хвилині вже перед друком, після «ревізії», якусь дрібну помилку, він страшенно нервувався й, не можучи вже особисто бути в друкарні, телефонував туди, домагаючися негайного справлення.

Очевидно цим обурював проти себе складачів, дуже скрупулятних німців, і директора друкарні. На домагання останнього до Союзу, Возняк мусів припинити ці телефонічні коректи.

У «Вістник» вложив Покійний силу-силенну праці – і письменницької й кореторської, і завдяки йому цей орган СВУ став у тому часі найкращим українським часописом. Крім цікавих і актуальних статей, містив він багатющу хроніку українського життя, і тому є важливим, першорядним джерелом для історії українського руху часу першої світової війни (1914–1918 рр.). А цю хроніку складав Покійний дуже пильно й уважно, користуючись російськими газетами, що їх добував Союз різними шляхами.

---

[1] Нариси з історії просвітного руху в Галицькій Україні в 19 в. // «Письмо з "Просвіти"», 1912. № 5. С. 139–144; № 6. С. 163–169; № 7. С. 200–205; № 8. С. 239–246; № 9. С. 268–274; № 10. С. 289–295; № 11. С. 323–330; №12. С. 354–362. Окр. відбиток: Просвітні змагання галицьких українців в 19 віці (до 1850 р.). Нариси. У Львові: Накладом товариства «Просвіта», 1912. 54 с.

[2] Очевидно, ідеться про статтю: *Возняк М.* Як найкраще пошанувати пам'ять Мар[кіяна] Шашкевича // «Письмо з "Просвіти"», 1911. № 6–8. С. 164–166.

Але що небіжчик був, як каже в його некролозі д-р Іван Німчук «взагалі під політичним оглядом великою дитиною й кермувався завжди більше почуваннями, як холодним розумом», то його власні статті на біжучі політичні теми мусів я сам або на спілку з іншими керманичами Союзу – А. Жуком або М. Меленевським – уважно цензурувати й не раз радикально переробляти, часом у зовсім протилежному напрямі. Ніякого протесту проти цього з його боку не було, та й не могло бути, бо ж за напрям «Вістника» відповідав не його технічний редактор, а Союз. А втім, таких статей М. Возняк ніколи не підписував своїм ім'ям, і вони йшли або без підпису або під псевдо чи криптонімом.

Більші його речі, друковані у «Вістнику», вийшли й окремими відбитками, як от його опис життя, діяльности й похорону Івана Франка «Пам'яти Івана Франка» (Відень, 1916)[1]. Видав Союз кількома накладами і його дуже гарну та корисну популярну брошуру «Наша рідна мова»[2], що оповідала про походження української мови й становище її супроти інших слов'янських мов, зокрема супроти московської, та накликала не стидатися, а дорожити нею й її плекати. Цю книжечку опісля не раз передруковувано на Наддніпрянщині в часі визвольних змагань.

У 1918 р. співробітничав Покійний також у популярній газеті «Відродження»[3] (згодом перезваній на «Відродження України»), яку видавано для полонених українців, вояків російської армії, і яка виходила за редакцією д-ра Івана Німчука. Тут вмістив М. Возняк низку популярних нарисів з історії Гетьманщини й новішого українського руху, уґрунтовуючи необхідність української державности й потребу боротьби з зажерливою Москвою. Вийшли ці нариси й окремою брошурою в гарній обкладинці з золотим тризубом на синьому тлі, під наголовком «Українська Державність», Відень 1918, ст. 152[4].

Ця високопатріотична самостійницька й антимосковська книжка не була знана в Україні – на Західній через польську цензуру, яка не допускала її, а на Східній через большевицьку навалу. На жаль «Українська Державність» і досі не діждалась перевидання, хоч скільки різного барахла появилося у нас від того часу, як вона вийшла в світ. А вона й досі не втратила своєї ваги і заслуговує на передрук.

---

1 Пам'яти Івана Франка (Опис життя, діяльности й похорону). Зладив М. Возняк. Накладом «Союза Визволення України». Відень, 1916. 94 с.

2 *Возняк М.* Наша рідна мова. Друге видання. З 18 портретами найбільших діячів українського слова. Відень: Накладом Союза Визволення України, 1916. 16 с. Перше видання: Наша рідна мова // Календар «Свободи» на 1914 рік. Львів, 1914. С. 153–159. Передрук: Наш рідний язик. Ужгород. 1923. 29 с. (Книжка «Русина». Ч. 15).

3 Ідеться про часопис «Відродження», що видавався у Відні 1918 р. На шпальтах видання друкували статті про міжнародні відносини, державне будівництво, історію та культуру України (Дет. див.: *Костик Ю.* Часопис «Відродженнє» як джерело дослідження внутрішньої і зовнішньої політики Української Народної Республіки 1918 р. Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2012. Вип. 2. С. 171–182. [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2012_2_15).

4 *Возняк М.* Українська державність. Відень: З друкарні Адольфа Гольцгавзена, 1918. 152 с.

Очевидно, в очах московських шовіністів білої чи червоної барви є це твір «націоналістичний», отже й «шкідливий», бо ж виступає проти єдиної і неділимої російської тюрми народів. Нема що й казати, що за більшовицької інвазії цю брошуру вилучено з бібліотек, а авторові доводилося потерпати за неї й виправдовуватися перед червоними інквізиторами.

III.

В 1919 році, вже за Польщі, вертається М. Возняк до Львова і береться розшукувати свої книжкові скарби, які був полишив у своїм мешканні. Не одна річ, очевидно, пропала, але назагал бібліотека вціліла. А вона ж була для нього не тільки варстатом праці, але й єдиною втіхою в його самотному житті. До школи він вертатися не хотів і пішов шляхом Івана Франка, що теж жив із своєї письменницької праці. Цілих 20 років працював М. Возняк під польською окупацією, ненавидячи окупантів до глибини своєї душі. Палкий патріот, він мріяв про визволення рідного краю з-під польської кормиги, і оця його ненависть до Польщі кинула його згодом в обійми радянофільства. Покійний став завзятим прихильником орієнтації на Совєтську Україну, і вся його діяльність у роках 1919–1939 стоїть у безпосередньому зв'язку з тими чи іншими взаєминами його з Харковом або Києвом. З огляду на ці взаємини діяльність його в згаданому 20-річчі можна поділити на три доби: перша – до 1925 року, друга – до 1930 й третя – від 1931 до осени 1939 року.

Повернувшися з Відня, М. Возняк з головою впірнув у науково-дослідницьку працю, якою не міг займатися в наддунайській столиці. Тепер він пересиджує буквально з ранку до вечора в бібліотеці НТШ, де я приділив йому для праці окреме бюрко. Тут ховав він рукописи й книжки, потрібні йому для біжучої праці. Поза іншими темами велику увагу тепер звертає Покійний на досліджування життя і праці великого галицького Каменяра. Пильно нишпорить у рукописному відділі бібліотеки НТШ, переглядаючи архіви «Зорі», «Літературно-Наукового Вістника» тощо, а зокрема бібліотеку й архів самого Франка, які, згідно з Франковим заповітом, зберігалися в бібліотеці НТШ[1]. Звідси М. Возняк раз-по-раз виносив різні скарби у вигляді головно недрукованих Франкових творів, його нотаток та листування його з М. Драгомановим чи іншими діячами, що зберігалося у його архіві в окремих оправлених томиках. Усе це Покійний оголошував у різних журналах.

В роках 1919–1924, поки не повернувся на Совєтську Україну М. Грушевський, М. Возняк тримається супроти радянщини зичливої, але нейтральної позиції і співробітничає в різних галицько-українських, «буржуазних» видавництвах – не тільки в Науковому Товаристві ім. Шевченка чи «Просвіті», але і в «Ділі», «Новому Часі», а навіть у «Літературно-Науковому Вістнику» д-ра Дм. Донцова.

---

[1] Заповіт І. Франка опубліковано у виданні: Іван Франко. Документи і матеріали 1856–1965 / упор. *Л. І. Бутич* та ін. Київ: Наук. думка, 1966. С. 312.

Особливо багато працює він тепер у «Просвіті». Завдяки прихильності до нього тодішнього голови «Просвіти», радника Івана Кивелюка[1], дістає Покійний змогу написати великий курс «Історії української літератури», що в роках 1921–1924 вийшов накладом «Просвіти» в трьох томах з великою бібліографією предмету[2]. Це була перша одноціла наукова історія нашого письменства, що полишала за собою всі попередні спроби. На жаль, ця широка цінна праця доведена тільки до 19-го століття. На дальші томи у «Просвіти» не стало фондів. Пізніше, вже в 30-их роках, Ол. Гн. Лотоцький, директор Українського Наукового Інституту у Варшаві, пропонував М. Вознякові написати дальшу частину, до Шевченка. Від Шевченка мав би писати хтось інший, либонь чи не Павло Зайцев. Але Покійний на це не пристав. Він вимагав для себе цілого 19 століття, а крім того чималої щомісячної суми для збирання матеріялу для праці й її написання. Лотоцький на це не згодився, і справа впала.

Крім «Історії української літератури», «Просвіта» видала його брошуру про «Кирило-Мефодіївське Братство», як 2-ий випуск видань Фонду «Учітеся, брати мої» (Львів, 1921 р.)[3].

Доповненням до «Історії укр. літератури» була його хрестоматія «Старе українське письменство», що її видало Товариство «Рідна Школа» (Львів, 1929 р.)[4]. Це був вибір із творів давнього нашого письменства, що виповнив велику прогалину в шкільних підручниках, заступивши перестарілі й давно вичерпані хрестоматії Якова Головацького, Омеляна Огоновського та Михайла Пачовського. Доповнювали ці його праці «Початки української комедії», чимала книжка, що вийшла ще в 1919 р. у «Всесвітній бібліотеці» Івана Калиновича[5], та пізніша «Граматика церковно-слов'янської мови»[6], теж перший у нас того роду підручник, якщо не згадувати ширшого курсу проф. Василя Сімовича[7], що вийшов у серії підручників Високого

---

1 Кивелюк Іван – правник, громадський і політичний діяч, голова товариства «Просвіта». (Див.: *Гуцал П. З.* Кивелюк Іван // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка–Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2007. 528 с. [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kyvelyuk_I).

2 *Возняк М.* Історія української літератури. Томи I–III. Львів, Накладом тов-ва «Просвіта». 1920–1924.

3 Кирило-Мефодіївське братство. Написав *М. Возняк*. Львів: Накладом фонду «Учітеся, брати мої». Ч. 3. 1921. 240 с.

4 Ідеться про видання: *Возняк М.* Старе українське письменство. Вибір для середніх шкіл. Львів: Накладом Українського педагогічного товариства, 1922. 512 с. Помилково зазначена дата видання і на сторінках «Енциклопедії українознавства» (Див.: Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Т. І. Гол. ред.: проф. *В. Кубійович*. Наукове Товариство імені Шевченка. Париж – Нью-Йорк: Молоде життя. С. 301).

5 *Возняк М.* Початки української комедії (1619 – 1819). Львів: Видання «Всесвітньої бібліотеки» № 19. Під редакцією І. Калиновича. 1919. 252 с.

6 *Возняк М.* Коротка граматика давньої церковно-славянської мови в порівнянні з українською. Для ужитку середніх шкіл. Львів, 1925. 64 с.

7 «Практична граматика української мови» В. Сімовича мала два видання: *Сімович В.* Граматика української мови. Раштат: Видання товариства «Український Рух», 1918. 367 с.; *Сімо-*

Педагогічного Інституту в Празі. Цю церковно-слов'янську граматику постигла сумна доля. Большевики, прийшовши до Львова, забрали з книгарні НТШ увесь нерозпроданий наклад її, подерли на очах її автора – діялося бо це на подвір'ї бібліотеки НТШ – і вивезли на фабрику паперу. Вся небезпека цього підручника для Совєтського Союзу полягала в її назві – «церковно-слов'янська». А коли Львівський Облліт знищив цю книжку, з Києва прийшов наказ доставити її для вжитку студентів університету, бо на Наддніпрянщині большевики давно вже понищили всі такого роду підручники.

Крім цих праць, слід згадати й за дві популярні брошури Покійного з того таки часу: «Як пробудилося українське народне життя в Галичині»[1], друге переглянене й доповнене видання передвоєнної брошури про «Просвітні змагання галицьких українців», що вийшло в 1924 р. накладом Ів. Тиктора в його «Бібліотеці Нового Часу», та «Шевченко й княжна Репніна»[2], в якій автор використав матеріяли, опубліковані М. Гершензоном у відомому московському видавництві «Литературное наследство».

В роках 1925–1930 М. Возняк публікує свої праці майже виключно в совєтських українських виданнях. У львівських українських виданнях він друкує свої праці тільки в «Записках» та Збірнику Філологічної Секції НТШ (про П. Куліша, Ів. Нечуя-Левицького тощо) та в просовєтському журналі Івана Рудика «Культура»[3] (перезваному по забороні польською адміністрацією на «Нова Культура»). «Культура» був досить пристойний журнал, що своїм тоном і змістом корисно відрізнявся від таких підлабузницьких органів, як «Нові Шляхи»

вич В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. Київ; Ляйпціг: Укр. накладня, 1921. 584 с.

1 Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. Львів: «Діло», 1924. 180 с. (Бібліотека «Нового часу», ч. 1).

2 Шевченко й княжна Репніна (Епізод із першої подорожі на Україну). Львів: Накладом вид. спілки «Діло». 1925. 118 с.

3 Упродовж зазначеного періоду праці М. Возняка надруковані на сторінках таких видань: «Записки НТШ», «Україна», «Культура», «Записки чина св. Василія Великого», «Учитель», «Діло», «Літературно-науковий вістник», «Науковий збірник за рік 1926. Записки Історичної секції Всеукраїнської академії наук», «Первісне громадянство», «Бібліологічні вісті», «Науковий збірник за рік 1927. Записки Історичної секції Всеукраїнської академії наук», «Життя і революція», «Науковий збірник за рік 1928. Записки Історичної секції Всеукраїнської академії наук», «Збірник Історично-філологічного відділу (Всеукраїнська Академія наук)», «За сто літ», «Матеріали до української етнології й антропології», «Червоний шлях», «Первісне громадянство», «Збірник заходознавства», «Літературний архів», «Річник українського театрального музею».

А. Крушельницького[1], або журнальчика Сказинського[2] чи Тудора-Олексіюка[3]. В них Возняк не співробітничав. М. Грушевський, вернувшися до Києва, притягнув до праці в виданнях Історичної Секції ВУАН, яку він очолював, галицько-українських учених, що колись співпрацювали з ним у НТШ та Київському Укр. Наук. Т-ві: Василя Герасимчука, Філарета Колессу, Мирона Кордубу, Івана Крип'якевича, Михайла Мочульського, Кирила Студинського й інших, а між ними, розуміється, й М. Возняка, якого дуже цінив за його роботящість.

Співробітництво Покійного у виданнях ВУАН відкрило йому дорогу й до інших совєтських журналів, і від того часу часто бачимо його праці чи то в «Червоному Шляху», чи в «Житті й Революції». Були це головно Frankiana.

Участь у совєтських видавництвах робила, з одного боку, праці М. Возняка доступними широким колам читачів, що він особливо цінив, а, з другого, забезпечувала йому деяку можливість віддатись науковій праці.

В цих то роках Академія Наук УССР вибирає своїми дійсними членами кількох визначніших галицьких учених: Ф. Колессу, К. Студинського, В. Щурата й М. Возняка[4]. Це ще більше підсилило його матеріальний стан, а заразом примушувало дбати за лояльність до УССР. Та більша частина наукової продукції Покійного зосереджена відтепер аж до катастрофи 1929–1930 років у виданнях М. Грушевського – в «Україні», «За сто літ» та «Первісному Громадянстві». В них повно-повнісінько його розвідок і різних матеріалів, повишукуваних у львівських архівах: старих українських пісень і дум, знадібків до життя й діяльности, невиданих творів, та листування не лише місцевих діячів, але й наддніпрянців – М. Драгоманова, Ол. Кониського, П. Куліша та інших. Тут нема змоги та й потреби вичисляти всі ці речі, що їх опублікував Покійний у згаданих виданнях. Кожний хто цікавиться ними, може довідатися про них із докладних друкованих каталогів видань ВУАН.

---

1 Ідеться про літературно-мистецький, науковий і громадський журнал «Нові шляхи», редактором якого був А. Крушельницький. Видавали протягом 1929–1932 рр. у Львові. Видання припинило своє існування у зв'язку з переїздом родини Крушельницьких до УРСР 1933 р. Трагедія родини Крушельницьких виразно описана у книзі Л. Крушельницької «Рубали ліс», яка має кілька перевидань (Див.: *Крушельницька Л.* Рубали ліс. Спогади галичанки. 4-е, доопрац. вид. Львів: Астролябія, 2018. 576 с.).

2 Сказинський Роман Федорович упродовж 1930–1932 рр. був видавцем і редактором львівського тижневика «Сила» (див.: *Грицков'ян Я.* Українські католицькі письменники міжвоєнного двадцятиліття: група «Логос» // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Том CCXXIX. Праці Філологічної секції. Львів, 1995. С. 170–178). Згідно з постановою Президії ЦВК від 1 грудня 1934 р. і ст. 54-8, 54-11 УК УСРР р. Сказинського розстріляли разом з братами Іваном і Тарасом Крушельницькими ([Електронний ресурс]. URL: https://avr.org.ua/viewDoc/30432).

3 Ідеться про щомісячний громадсько-політичний і літературно-художній журнал «Вікна» (Львів, 1927–1931), редактором якого був Степан Тудор (справжнє прізвище Олексюк).

4 М. Возняк, Ф. Колесса, В. Щурат – члени ВУАН з 1929 р., К. Студинський – з 1924 р.

Згадаю тут тільки великий том листування між Іваном Франком і М. Драгомановим, що його опублікував М. Возняк у серії «Матеріялів» Історичної Секції[1]. В «Ювілейному Збірнику» на пошану акад. М. Грушевського з нагоди його 60-ліття надруковано «Думу про козака Нетягу в записці кінця XVII віку»[2], яку вишукав в одному з тогочасних рукописних збірників М. Возняк.

Але вся ця бурхлива праця в совєтських видавництвах різко перервалася з припиненням українізаційного курсу, ліквідацією видань УВАН та Історичної Секції, очолюваної М. Грушевським, і депортацією останнього до Москви. Разом із тим припиняється й залицяння большевиків до західних українців. Совєтський консул Лапчинський зникає зі Львова й опиняється на засланні[3]. Настав об'єднавчий курс з явним винищуванням «старшого брата», як опори режиму. Зі знищенням українського характеру Київської Академії Наук і чисткою її від «ворожих» елементів, прийшла черга й на її львівських членів. М. Возняка і всіх його колеґ Академія усунула зі своїх рядів нібито за їх «контрреволюційну діяльність»[4], хоч ні один з них нічим не провинився супроти УССР чи й цілого СССР. Навпаки, коли західньо-українське громадянство, обурене походом Москви на українську культуру, а особливо викликаним нею штучним голодом 1933 р., заапелювало – на сторінках «Діла» – до львівських академіків, щоб вони, на знак протесту, зрезигнували з членства в Академії, то вони цього заклику не послухали[5]. Та Академія поспішила сама анулювати їх членство.

---

1 Ідеться про видання: Матеріяли для культурної і громадської історії Західньої України. Видає комісія Західньої України Всеукраїнської Академії наук. Том І. Листування І. Франка і М. Драгоманова. Київ: У Друкарні Всеукраїнської Академії Наук, 1928. 502 с.

2 Дума про козака Нетягу в записі кінця XVII в. // Збірник Історично-філологічного відділу (Всеукраїнська Академія наук), № 765 (Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергієвича Грушевського). Т. ІІ. Київ, 1928. С. 26–33.

3 Лапчинський Юрій Федорович – політичний і державний діяч, обіймав посаду генерального консула СРСР у Львові упродовж 1928–1930 рр., потім працював на різних посадах у Харкові, Києві, Алматі. Заарештований у 1935 р. за приналежність до націоналістичної «Української військової організації» і в 1929 р. Свою провину не визнав. Звинуватили у незаконному зберіганні зброї; вирок – заслання до Магадана, в бухту Нагаєво, копальня Нереча. 8 вересня 1937 р. Судовою трійкою при НКВС Далекосхідного краю засуджений до страти; 16 жовтня 1937 р. вирок було виконано. (Див.: Лапчинський Георгій Федорович // Реабілітовані історією. Полтавська область. Науково-документальна серія книг. Кн. 5 / упорядник О. А. Білоусько. Київ – Полтава: Оріяна, 2007. С. 247–256).

4 4 жовтня 1933 р. на засіданні Президія ВУАН ухвалила позбавити звання академіків М. Возняка, Ф. Колессу, К. Студинського і В. Щурата (див.: *Рубльов О., Черченко Ю.* Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20–50-ті роки XX ст. Київ: Наукова думка, 1994. С. 169–170).

5 Докладний перебіг подій на Західній Україні у час посилення впливу тоталітарного режиму на всі сфери суспільно-політичного й культурного життя країни, набирання обертів репресій і штучного голоду 1932–1933 рр. висвітлено на сторінках книги О. Рубльова, Ю. Черченка (див.: *Рубльов О., Черченко Ю.* Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20–50-ті роки XX ст. С. 143–184).

Про позбавлення західноукраїнських науковців звання академіка інформували на сторінках газети «Діло». 7 серпня 1933 р. надрукували повідомлення такого змісту: «У зв'язку з само-

Отож тепер нічого було Покійному сторонитися немилих большевицьким

губством Миколи Стронського по Львові розійшлась поголоска, що наші академіки, саме К. Студинський, Ф. Колесса, В. Щурат і М. Возьняк переслали на руки консуля заяву, що зрікаються почестей академіків» (див.: [Б. а.] У зв'язку із самогубством…[повідомлення] // Діло. 1933. Ч. 205. 7 серпня. С. 5). Про виключення останніх з Академії сповістили у жовтні 1933 р.: «Довідуємось з цілком певного джерела, що на останніх зборах Всеукраїнської Академії Наук у Київі, які відбулися перед кількома днями, виключили з Академії та позбавили титулу академіка чотирьох галицьких учених: Михайла Возняка, Філярета Колессу, Кирила Студинського і Василя Щурата. У мотивах даної резолюції сказано м. і., що виключені академіки галичани "не перейнялися комуністичною ідеольогією", зате "просякли духом польського фашизму"» (див.: [Б. а.] Галицькі вчені виключені з Академії Наук! [повідомлення] // Діло. 1933. Ч. 271. 15 жовтня. С. 1).

В оборону вчених редакція виступила 16 жовтня 1933 р.: «Вістка, що галицьких учених, виключили з української Академії Наук, не здивувала мабуть нікого, хто придивлявся політичним подіям на Радянській Україні за останні роки. Ці події йшли щораз виразніше по лінії верховодства русотяпського крила комуністичної партії більшовиків України. Можна би хіба дивуватися, що остання резолюція У. А. Н. приходить аж так пізно. Чейже же мусимо приняти за факт, що більшість членів Академії і комісаріят освіти, що панує над нею всевладно, знали добре, хто такі вибрані у свій час на становище академиків галицькі дослідники літератури.

Цей вибір мав тільки маніфестаційне значіння; ним хотіли київські вчені зазначити злуку з культурним життям Галичини, залишаючи на боці чисто політичні моменти. Важко уявити собі, щоби ані перед вибором наших учених, ані після їхнього вибору, коли вони друкували свої праці у виданнях київської Академії, ніхто їхніх праць не читав. Присуд, на підставі якого нині їх виключають із цієї установи, подає мотив, що може викликати тільки веселу усмішку. Так само наївно було колись сподіватися, що згадані галицькі вчені можуть за признану їм почесть "пройнятись комуністичною ідеольогією" у своїх працях "духа польського фашизму"! Резолюція У. А. Н. не тільки осмішує саму цю установу, що від кількох літ зійшла до ролі пропогандивної ячейки для боєвих деклярацій; вона навіть формально перериває останню нитку культурних зв'язків з Галичиною, що й так стали неможливі наслідком всевладної контролі ГПУ над усім духовним життям Великої України. Якби У. А. Н. хотіла була вибирати зпоміж галичан академиків "перейнятих комуністичною ідео[льогією" […] (далі по тексту рядок вилучено. – *Т. Г.*). Це домагання тим смішніше, що вчений у Радянському Союзі, коли маніфестує свою революційність, у дійсності стає тільки льояльним громадянином і за це дістає всілякі привілеї та користи, яких не мають інші. Чи можемо уявити собі галицьких дослідників літератури і то здебільша з доби, коли соціяльні проблєми у нас не виринали, в ролі пропаґаторів комуністичної ідеольогії?

Мимохіть насувається думка, що може таки краще було би, якби галицькі академики випередили були резолюцію, що позбавляє їх дотеперішньої почести і зріклися її з приводу смерти М. Скрипника, якому фактично це становище завдячували. Така резиґнація могла була заступити слова кондолєнційної телєґрами і заощадити їм нинішньої неприємности…» (див.: [Б. а.] Виключили… З приводу останнього подвигу Комісаріяту освіти УСРР // Діло. 1933. Ч. 272. 16 жовтня. С. 1).

Докладний текст резолюції про виключення академіків надрукували 28 жовтня 1933 р.: «Постанова президії ВУАН про виключення галицьких академиків, про що ми перші принесли звістку, виглядає в буквальному тексті ось так:

Академіки ВУАН: Возняк, Колесса, Студинський і Щурат, які нераз деклярували свою охоту брати участь у культурному будівництві Радянської України, були вибрані на тій підставі

ватажкам галицьких видавництв і ім'я його знову появляється на шпальтах «Діла» й «Нового Часу», не кажучи вже про «Життя і Знання» товариства «Просвіта». З праць, що їх опублікував М. Возняк у цьому останньому журналі варті нашої уваги три його цікаві статейки з 1932 р., присвячені гетьманові Іванові Мазепі: «Коли народився Мазепа?» (ч. 4), «Ще про дату народження Мазепи» і «Як то було з похороном Мазепи» (ч. 13)[1]. За дату народження гетьмана вважав Покійний рік 1632, спираючися на даних Тимка Падури. Натомість інші історики, як от проф. Ол. Оглоблин, датують народження Мазепи роком 1639, основуючися на вказівці Пилипа Орлика.

В IX–X томі «Праць» Українського Наукового Богословського Товариства у Львові друкує Покійний свою працю «У століття "Зорі" М. Шашкевича»[2] (Львів, 1935–36). Крім того, бере участь і в виданнях Українського Наукового Інституту у Варшаві, друкуючи в 46-му томі праць Інституту, присвяченому Мазепі, дуже цінні матеріяли до історії мазепинської еміґрації. Це дуже цінна джерельна публікація про «Бендерську Комісію по смерті Мазепи», що вийшла в 1938 році[3].

З розвідок, друкованих Покійним у «Записках» НТШ, варта нашої уваги студія, присвячена виясненню авторства «Літопису Самовидця»: «Хто ж автор т. зв. Літопису

до ВУАН. В дійсності названі тісно звязалися зі сферами пануючих кляс у Польщі, які у відношенні до Радянського Союзу провадять політику інтервенції. Возняк, Колесса, Студинський і Щурат запродалися польським обшарникам, які хочуть наново поневолити працюючих України і відбудувати на Україні поміщицький лад. Узявши все це під увагу президія ВУАН постановляє: академиків Возняка, Колессу, Студинського і Щурата виключити зі складу Академії і позбавити титулу академиків, як ворогів працюючих мас України» (див.: [Б. а.] Запродались польським обшарникам!.. Текст постанови про виключення галицьких учених з Академії Наук // Діло. 1933. Ч. 284. 28 жовтня. С. 3)

[1] Ідеться про такі статті М. Возняка:

- Коли народився Мазепа // Життя і знання. Львів. Вид. т-ва «Просвіта». Рік V. 1931–1932. Ч. 4(52). С. 105. У цьому номері надрукована ще одна його стаття: Коляда з Польської рукописної кантички XVII в. // Життя і знання. Львів. Вид. т-ва «Просвіта». Ч. 4 (52). С. 98–99.
- Ще про дату народження Мазепи // Життя і знання. Львів. Вид. т-ва «Просвіта». Рік V. 1931–1932. Ч. 13 (61). С. 375.
- Як то було з похоронами Мазепи //Життя і знання. Львів. Вид. т-ва «Просвіта». Рік V. 1931–1932. Ч. 13 (61). С. 375–377.

Бібліографічні відомості уточнено за виданням: Товариство «Просвіта» у Львові: покажчик видань. 1868–1939: [каталог] / Уклад.: *О. Бербека, Л. Головата.* НАН України, Льв. наук. бібл. ім. В. Стефаника. Львів, 1996. С. 415–421. Бібліографія праць М. Возняка, яку уклав М. Мороз, цих статей не фіксує.

[2] У століття «Зорі» Маркіяна Шашкевича (1834–1934). Нові розшуки про діяльність його гуртка. Львів, 1935–1936.

[3] Ідеться про статтю: *Возняк М.* Бендерська комісія по смерті Мазепи // Праці Українського наукового Інституту. Том XLVI. Серія історична. Книга 5. Мазепа. Збірник. Том I. Варшава, 1938. С. 106–133. [Електронний ресурс]. URL : https://kpbc.umk.pl/Content/260485/EOD_OPEN_040_05.pdf). Бібліографічні відомості зазначено у виданні: Катальоґ видань Українського наукового Інституту у Варшаві 1930–1939. Варшава, MCMXXXIX. С. 32.

Самовидця?»[1] («Записки» НТШ, т. 153, вип. 1, 1933 року). А в 3-му томі «Праць» заснованої урядом УНР з ініціятиви д-ра Романа Смаль-Стоцького Української Могилянсько-Мазепинської Академії Наук, що мала репрезентувати перед світом вільну українську науку в противагу до позбавленої українського характеру Київської Академії Наук, друкує М. Возняк другу подібного роду студію про авторство «Історії Русів» під наголовком «Псевдо-Конiський і псевдо-Полетика» («Історія Русів у літературі й науці»)[2]. В цій монографії, що вийшла в 1930 році, саме напередодні большевицької окупації Галичини, намагався Покійний довести, що ні один, ні другий не були авторами цього знаменитого антимосковського твору, а написав його О. Безбородько. Обидві ці праці є результатом мозольних студій М. Возняка і свідчать про його велику ерудицію.

І хоч інші наші історики – А. Яковлів і Ол. Оглоблин – не поділяють поглядів Покійного дослідника, все ж ці його монографії становлять поважний і цінний вклад у літературу предмету.

Та вся ця, вичислена вище дослідницька праця, ведена Покійним у 30-их роках, не забезпечувала його прожитку. Проте й утративши гонорари, що їх платили йому совєтські видавництва, Покійний не захотів іти в жадні найми, бути залежним службовцем і покинути свою професію вільного науковця. Навіть не захотів прийняти посади в бібліотеці НТШ, яку йому пропоновано й яка властиво була б синекурою, що влегшувала б йому наукову працю. М. Возняк відмовився від цієї пропозиції, хоч і без того просиджував мало не цілий день у бібліотеці НТШ. Та, доцінюючи наукову працю Покійного й її поважні результати, Управа НТШ знайшла інший спосіб допомогти вченому. На заклик Президії НТШ, українські господарські й фінансові установи у Львові зобов'язалися складати на допомогу Покійному певні суми і передавати їх щомісяця Товариству, як стипендію для нього. Допомагав М. Вознякові й митрополит А. Шептицький. Це була допомога, про яку не знали й найближчі приятелі покійного Академіка.

IV.

Несподіване «визволення» Західньої України червоною армією радикально змінило матеріяльне становище М. Возняка.

Большевики, щоб здобути для себе симпатії західньо-українського громадянства, проголосили, що вони прийшли визволити трудящий люд з пансько-польської неволі, що дбатимуть про піднесення матеріяльного й культурного стану країни. Вони намагалися прихилити до себе передусім «безпартійну» інтеліґенцію, зокрема наукові кола.

І от, за наказом згори, Київська Академія переглядає колишнє своє рішення про виключення М. Возняка та його колеґ із рядів дійсних членів. Мовляв, сталася помилка. Всіх їх, по переслуханні, відновлено в правах і приділено їм відповідні посади.

---

[1] Хто ж автор т. зв. Літопису Самовидця? // Записки НТШ. Т. 153. 1935. С. 1–81. Окр. відб. Львів, 1933. 81 с.

[2] Псевдо-Конiський і Псевдо-Полетика («История Русов» у літературі й науці). Львів–Київ. 1939. 159 с.

М. Возняк стає, поруч К. Студинського, persona grata нової влади. Його роблять депутатом Верховного Совєту УССР, настановляють професором української літератури в зукраїнізованому Львівському університеті, що дістав ім'я Івана Франка, а з перетворенням НТШ на ряд філій відповідних українознавчих інститутів Академії Наук УССР, іменують його директором філії інституту української літератури[1]. А головним, «ударним» завданням цієї філії «уряд і партія» поставили повне видання творів Івана Франка, якого проголосили вірним учнем і послідовником «великих російських письменників революціонерів-демократів» із В. Бєлінським та М. Добролюбовим на чолі.

Видання було розраховане на 36 томів і мало бути здійснене в приспішеному темпі, щоб було готове в серпні 1941 року, коли проєктувалося провести величаві святкування 25-ліття з дня смерти Франка по всьому СССР, а головно в Галичині[2].

До праці над цим виданням притягнено ряд спеціялістів, а головним редактором призначено саме М. Возняка. Вибір був, очевидно, дуже влучний, бо ж Возняк був відомий здавна як пильний дослідник життя і творчости Ів. Франка. І коли й давніше

---

[1] Рішенням № 7 Президії АН УРСР від 25 лютого 1940 р. М. Возняка разом із В. Щуратом, К. Студинським уведено до складу Вченої Ради Інституту української літератури ім. Т. Шевченка. У цьому ж році його обрано депутатом Верховної Ради УРСР першого скликання від Рава-Руської виборчої округи № 331 Львівської області (Див.: *Клебан Л.* Наукова та громадська діяльність Михайла Возняка (1881–1954). Львів, 2010. С. 118–119.)

[2] Згідно з тематичним планом відділу (ЛННБ. Ф. 55. Од. зб. 255/1. Арк. 5), 1940 р. у рамках загальної теми («Наукове видання спадщини класиків української літератури») роботу планували за двома напрямками: підготовка до друку і видання художніх творів І. Франка та підготовка до видання науково-критичних праць письменника у 10 томах. В архіві М. Возняка зберігається план ювілейного видання творів Івана Франка у 15 томах, до складу якого мали увійти художні твори (ЛННБ. Ф. 29. Оп. 1. Од. зб. 671. Арк. 42–46). Розробили і проспект літературно-критичних праць І. Франка. В архіві М. Возняка зберігається машинописний план праць із літературознавства і фольклористики, розрахований на 15 томів (ЛННБ. Ф. 29. Оп. 1. Од. зб. 671. Арк. 56–66). Гіпотетично, ці робочі плани могли послужити відправною точкою для подальших обговорень. На засіданні редколегії 27 квітня 1940 р. затвердили інструкцію (*Пшеничний Є., Трегуб М.* Від 25-ти до 100-томовика Івана Франка (Текстологічні причинки) // Франкознавчі студії. Зб. наук. пр. Дрогобич: Коло, 2007. Вип. 4. С. 494–495), яка в 11 пунктах розкривала основні текстологічні засади майбутнього ювілейного видання. А з листа Д. Копиці до О. Білецького від 3 травня 1940 р. (ЦДАМЛМ. Ф. 379. Оп. 1. Спр. 171. Арк. 2–3) відомо, що пропозицію видавати окремо літературознавчі і наукові праці відхилили, уточнюючи, що ця редколегія сконцентрує свої зусилля на підготовці ювілейного видання творів І. Франка, а не повного. Тому пропонувалось включити до видання лише 4–5 томів вибраних літературознавчих і наукових праць письменника. Академік Колесса переконував, що необхідно відвести один том на праці митця з фольклористики, хоча М. Возняк виступав проти цієї пропозиції (ЦДАМЛМ. Ф. 379. Оп. 1. Спр. 171. Арк. 2–3). За тиждень, 8 травня 1940 р. Д. Копиця листовно повідомив О. Білецького, що загальний обсяг видання змінився і складатиме 25 томів: 15 представлять читачам художні твори І. Франка, решта – вибрані літературно-критичні праці (ЦДАМЛМ. Ф. 379. Оп. 1. Спр. 171. Арк. 6).

просиджував він увесь час у бібліотеці НТШ, порпаючись в її архівах, то тепер і поготів. А що я був і за большевиків керманичем бібліотеки НТШ, тепер оберненої на відділ української мови й літератури львівської філії бібліотеки Академії Наук УССР, а на додаток мусів зайнятися складенням 36-го тому, що мав містити повний спис друкованих творів Франка й літератури про них, то ми з Возняком просиджували за працею в бібліотеці до пізньої ночі.

Поза редакторською працею над Франковими творами, до обов'язку М. Возняка, як головного редактора, входило також скласти докладний нарис життя й діяльности Івана Франка, який мав очолити видання, як 1-й том. Це була дуже відповідальна робота, над якою Покійний багато напрацювався.

Крім наукової праці й викладів в університеті, мусів Покійний, як особа експонована, писати й різні статті до совєтської преси, а також виконувати всякого роду громадські й політичні чинності, зв'язані з становищем депутата. Одним словом, М. Возняк став тепер особою важною і впливовою. Очевидно, відповідно піднеслося й його матеріяльне становище, і він у тих скрутних часах міг дозволити собі добре харчуватися, не рахуючися з грішми. Покійний через лихе харчування хворував на шлунок.

Для приспішення друку Франкових творів уряд УССР наказав складати їх по друкарнях не лише Києва чи Львова, але й Харкова, Катеринослава та Одеси. Праця над Франком ішла шпарко, як на конвеєрі, том ішов за томом і, якби не вибух німецько-совєтської війни, то мабуть хоч не на визначений урядом термін, але все ж у доволі скорому часі появилися б всі 36 томів. А так друкарні встигли видрукувати кілька томів, либонь 2, 3 і 4[1], але й вони не всі дійшли до Львова. Розуміється, війна припинила видання, а вискладані чи віддані до друкарень до складу томи погинули в знищених війною друкарнях[2].

---

[1] Встигли вийти друком лише II і XII томи.

[2] Питання збереження матеріалів у часи воєнного лихоліття простежується завдяки архівним документам. У своєму щоденнику 8 жовтня 1942 р. М. Деркач занотувала: «Їздила до п. Дригиничів по архів Інституту літератури. Привезла матеріали до IX тому І. Франка, дві коректи кінцеві і коректа перші, матеріали до XVII тому, переклад Нібелюнгів, Шекспіра Купець венецький, Мої знайомі жиди, Фавст і ін.» (ЛННБ. Ф. 259. Оп.1. Кор. III. 72 (Фонд у стадії опрацювання)). У фонді М. Возняка (ЛННБУ. Ф. 29. Од. зб. 778/п. 180. Арк. 1–17) зберігається рукописний план з переліком змісту томів наукового видання. На титульному аркуші занотовано, що його отримано від Укрдержлітвидаву і збережено зусиллями рукописного відділу Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. У фонді зберігся лише план, хоча з нотатки на папці випливає, що його складено згідно з отриманими матеріалами. Записи свідчать, що матеріали томів I–X, XII і XXI були підготовлені у вигляді машинопису і гранок, інші – у вигляді машинопису. До тому XXII є примітка, що підготовлено чотири папки матеріалів, проте з відсутністю багатьох сторінок. Те, що томи врятували, свідчить чернетка недатованого протоколу № 1 засідання редакційної колегії двадцятип'ятитомного зібрання творів І. Франка. Питання академічних видань творів Т. Шевченка та І. Франка винесли на розгляд Бюро Ради народних комісарів УРСР уже на третій квартал 1945 р. (ЦДАВО. Матеріали Академії наук УРСР. Ф. Р-2. Оп. 7. Том III. Од. зб. 2739. Арк. 6), тож не викликає сумнівів, що цей документ датується 1945 р. Згідно з записами, на засіданні

Проте, Покійному вдалося вже за німецької окупації дістати завдяки п. Ів. Костюкові, що був за німців на Наддніпрянщині перекладачем, ті томи, що їх він міг знайти в зруйнованих друкарнях[1].

Крім праці над Франком, М. Возняк зредагував був за першої большевицької окупації й випуск «Наукового Збірника» Львівського Державного Університету ім. Івана Франка. В цьому випуску надруковані розвідки ректора університету Мих. Марченка, совєтського етнографа Ф. Лаврова, Ф. Колесси та невідомі твори Франка, що їх вишукав М. Возняк[2].

V.

З вибухом у червні 1941 року війни з німцями большевики заміряли вивезти зі Львова цілий ряд визначніших наших науковців, нібито в цілі охоронити їх перед гітлерівцями, в тім числі й акад. М. Возняка, але через страшну паніку, яка їх

Ю. Кобилецький прозвітував, що ним було вивезено з м. Києва та м. Харкова 20 томів творів І. Франка і передано АН УРСР на збереження. Крім томів, вивезли і передали на збереження також всі портрети до творів І. Франка. Готовність 20 томів і їх задовільний стан підтвердив і Є. Кирилюк (ЦДАМЛМ. Ф. 52. Оп. 1. Спр. 112. Арк. 1). Про збереження матеріалів заговорили і у владних кабінетах. Звернення до Президії АН УРСР дійсного члена АН УРСР М. Птухи датовано 4 липня 1945 р. (*Луцький О.* Двадцятип'ятитомне видання творів Івана Франка: львівський внесок // Новітня доба. Львів, 2020. Вип. 8. С. 118). Він підтвердив, що значна частина двадцятип'ятитомного наукового видання творів І. Франка, була цілком підготовлена, відредагована і здана Держвидаву для друку. На той час у гранках і рукописах в ІЛ зберігались томи I, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XIX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV; решта роботи загинула у Львівській та Харківській друкарнях.

[1] Очевидно, ідеться про військового перекладача Івана Костюка, про якого згадував у своїх спогадах Ю. Шевельов (Див.: *Шевельов Ю. (Юрій Шерех*). Я-мене-мені… (і довкруги). Спогади. Т. 1. В Україні. Видання часопису «Березіль». Видавництво М. П. Коць. Харків-Нью-Йорк, 2001. С. 332). Біографічну довідку про нього подала Н. Баштова (див.: *Баштова Н.* Юрій Шевельов і Григорій Костюк: «…На старості літ починаємо листуватися…» // Спадщина. Літературне джерелознавство. Текстологія. Т. 5. Київ: ВД «Стилос», 2010. С. 465–466). Чи дійсно він брав участь у порятунку матеріалів 25-томника творів Івана Франка не відомо.

[2] Ідеться про перший том «Записок історичного та філологічного факультетів» Львівського державного університет ім. І. Франка (1940 р.). Зміст тому: 1. Акад. Возняк М. С. Переважлива та знаменна культурна подія. С. 3–4; 2. Брагінець А. С. Перша теоретична і практична програма наукового комунізму. С. 5–23; 3. Марченко М. І. До питання розвитку феодальних відносин на Україні в рр. 1650–1660. С. 25–39; 4. Акад. Колесса Ф. М. Хмельниччина в українських народних піснях і думах. С. 41–58; 5. Оглоблін О. П. Боротьба старшинських угруповань на Гетьманщині в кінці XVII ст. і виступ Петрика. С. 59–72; 6. Полонська-Василенко Н. Д. До історіографії Запоріжжя XVIII ст. (Леклерк та Болтін). С. 73–87; 7. Лавров П. А. Українське селянство й польське повстання 1830–1831 рр. на Правобережній Україні С. 89–110; 8. Возняк М. С. Літературна атмосфера «Івана Підкови» Т. Г. Шевченка. С. 111–127; 9. Сімович В. І. «Недосвіт» у Шевченка. С. 129–138; 10. Крип'якевич І. П. З минулого Шевченкової батьківщини. С. 139–147; 11. Возняк М. С. До зв'язків М. М. Коцюбинського з Галичиною. С. 149–202; 12. Возняк М. С. Франків «Рябина». С. 203–254 (Див.: Записки історичного та філологічного факультетів. Т. І. Львів: ЛДУ ім. І. Франка, 1940. 254 с.).

охопила, встигли вивезти тільки К. Студинського й Петра Франка, яких енкаведисти пильнували в їхніх домівках уже з вибухом війни. М. Возняк і д-р М. Панчишин, яких вони шукали, встигли сховатися[1]. Покійний нізащо не хотів покидати Львова, головно через свою прегарну бібліотеку, з якою ніяк не хотів розлучатися, хоч і побоювався ґестапівців, бо ж від них не могло укритися його експоноване становище за большевицького володіння. І Ґестапо дійсно мало храп на нього, але впливовим чинникам, з Українського Допомогового Комітету, що репрезентував українців перед німецькою владою, вдалося реабілітувати М. Возняка, як передусім ученого, а ніякого політичного діяча.

І знову виринула перед Покійним проблема заробітку. Правда, він багато заробляв за большевиків писанням по совєтських часописах, але ці гонорари складалися на його конто в Державному Банку, звідки він діставав тільки визначені, невисокі квоти.

За німців міг Покійний дещо заробити статтями в тодішній українській пресі – «Львівських» або «Краківських Вістях», чи в журналі «Наші Дні», але ж був це надто мізерний заробіток, на який годі було вижити.

Допомагало Покійному в його скрутному становищі львівське Українське Видавництво, яке спеціально опікувалося літератами й науковцями, а від Українського Допомогового Комітету одержував він, як і інші науковці, зовсім порядний приділ.

З праць М. Возняка за німецької окупації годиться згадати статтю «І хто ж автор Історії Русів», вміщену в січневому числі «Наших Днів» 1944 р.[2], в якій він

---

[1] Подробиці арешту П. Франка і К. Студинського детально розкрила Н. Тихолоз. Дослідниця підтвердила, що до «примусової евакуації» наказано було готуватись і професорові медицини М. Панчишину, але він встиг сховатись у підвалах мединституту (див.: *Тихолоз Н.* Петро Франко. Формула долі (Життєпис на тлі доби). Львів: Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка, 2021. С. 234).

[2] Ідеться про дискусію на сторінках літературно-мистецького щомісячника «Наші дні». О. Оглоблин 1943 р. виступив зі статтею «Хто був автором “Истории Русов”?» (див.: *Оглоблин О.* Хто був автором «Історіи Русов»? // Наші дні. Львів. 1943. Листопад. Ч. 11. С. 6–7). У січневому номері свою версію цього питання виклав М. Возняк (див.: *Возняк М.* І хто ж автор Історії Русів? (Декілька уваг з приводу псевдо-Лобисевича) // Наші дні. Львів. 1944. Січень. Ч. 1. С. 4–5). Йому дав відповідь О. Оглоблин (див.: *Оглоблин О.* Псевдо-Безбородько проти Лобисевича (З приводу статті М. Возняка «І хто ж автор Історії Русов” // Наші Дні. 1944. Січень. С. 4–5) // Наші дні. Львів. 1944. Лютий. Ч. ІІ. С. 12–13). У цьому ж номері надрукована і стаття В. Дорошенка (*Дорошенко В.* О. Роман Лукань // Наші дні. Львів. 1944. Лютий. Ч. ІІ. С. 12–13). Пізніше, цій дискусії В. Дорошенко присвятив кілька рядків і на шпальтах «Української літературної газети»: «Він страшенно обурювався на проф. Оглоблина, що той оспорює його думку, що автором “Історії Русів” був Ол. Безбородько, а обстоює авторство Лобисевича. А коли проф .Оглоблин у відповідь на його статтю в січневому числі львівського журнала “Наші дні” 1944 року “І хто ж автор «Історії Русів»?”, в якій Возняк виступав проти приписування авторства Лобисевичу, в лютневому числі цього журнала відповів статтею “Псевдо-Безбородько проти Лобисевича”, то покійний був так вражений цією відповіддю, що нахвалявся “побити” Оглоблина. На цьому місці я мушу спростувати свої слова в одному з попередніх своїх фейлетонів про життя й діяльність М. Возняка у ч. 29 “Свободи” 1956 р., що нібито проти його думки, що автором “Історії Русів” був Безбородько, виступали

збирає гіпотезу проф. Ол. Оглоблина про авторство Опанаса Лобисевича (в його статті в листопадовому числі «Наших Днів» 1943 р.) та «Українські перекази й леґенди» – вибір із Києво-Печерського Патерика, що їх видало окремою збіркою Українське Видавництво у Львові. Частину цієї збірки видано недавно в Ню Йорку під криптонімом М. В.[1]

VI.

Не маючи причини боятися більшовиків і не бажаючи розлучатися з бібліотекою, М. Возняк свідомо лишився у Львові по відході німців, тим більше, що страшно ненавидів нацистських катів.

За нового приходу большевиків М. Возняк знову став професором університету й працівником Академії Наук, але, здається, вже не мав тих гонорарів і впливів, що перше. На жаль, через відомі обставини мало що можна сказати про Його працю в цьому останньому десятилітті його життя. З-поза залізної заслони ледве продираються якісь відомості, а ще рідше приходять українські видання, з яких можна було б довідатися про працю Небіжчика. Нема, очевидно, жадного сумніву щодо того, що він і далі запопадливо працював на науковому полі, зокрема над Франком. До нас дійшла вістка про його більшу працю над останнім, яка викликала сильні закиди комуністичної критики, що нападала на нього за недотримання марксівської методології[2]. Либонь чи не була це та праця, що мала ввійти в 1-й том збірного видання Франкових творів, розпочатого в 1940 році. Були чутки, що большевики відновили це видання, але вже в зменшеному вигляді[3].

В 1946 році вийшла монографія М. Возняка про Квітку[4], яка викликала подібні ж завваги, що й праця його про Франка. З видань, що дійшли до нас, можу зазначити збірники Львівського Державного Університету ім. Ів. Франка, присвячені

проф. Ол. Оглоблин і проф. А. Яковлів. В дійсності виступав тільки Оглоблин, а Яковлів, навпаки, був тієї ж самої думки, що й Возняк. Він висловив її в розвідці “До питання про автора Історії Русів”, написаній у 1933 році, опублікованій у 1937 році в 154 томі “Записок” НТШ. Тепер уже й проф. Оглоблин відмовився від своєї гіпотези щодо авторства Лобисевича під час обговорення на одному з засідань УВАН нової праці проф. А. Яковлева, в якій той звів докупи свої попередні й Вознякові аргументи щодо авторства Ол. Безбородька, додавши багато нових. Ця праця проф. Яковлева опублікована по-англійськи в “Annals” УВАН. т. III, ч. 2 (8) (див.: *Дорошенко В*. Академік М. Возняк // Українська літературна газета. Ч. 2(20). Лютий. 1957. С. 8).

1 Ідеться про видання: Українські перекази / Зібрав *М. Возняк*. Львів–Краків: Українське видавництво, 1944. 111 с. Бібліографічний опис нью-йоркського видання: Українські перекази / Зібрав М. В. Нью-Йорк: Видання Шкільної Ради УККА. Накладом АРКА.

2 Ідеться про видання: *Возняк М*. Титан праці. Життя і творчість І. Франка. Львів: Вільна Україна, 1946. 93 с. Негативна рецензія на книгу: Білецький М. Нездійснений задум // Вільна Україна. 1947. 19 лютого. С. 4.

3 Ідеться про видання творів І. Франка у 20 томах, здійснене упродовж 1950–1956 рр.

4 *Возняк М.* Григорій Квітка-Основ’яненко. Життя і творчість. Київ: Держлітвидав, 1946. 94 с.

патронові університету: збірник 1-й, Львів 1948 р.[1] і збірник 2-й, 1949 р.[2] В цих збірниках знаходимо статті Покійного про Франка та вишукану ним невідому річ останнього («Гуцульський король»)[3]. Франкові твори подає Возняк і в своїх статтях: «До фольклорних занять Івана Франка», «Недопущення Ів. Франка до доцентури у Львівському університеті», «Виборче беззаконня проти Івана Франка» – у 1-му томі і «Франкова перерібка драми Кальдерона»[4] та «До історії видань творів Франка» – в 2-му томі.

Оце, на жаль, усе, що я можу подати про працю М. Возняка в останньому періоді його трудящого життя.

VII.

М. Возняк жив і вмер самітним, як «старий кавалер». Його молодший брат – жвавий і життєрадісний юнак, – яким він опікувався, помер передчасно на сухоти. Покійний, хоч теж не відзначався особливим здоров'ям, пережив свого брата. Єдиною відрадою в його самітному житті була його велика й цінна бібліотека, яку він запопадливо комплектував. Була б велика шкода, якби вона змарнувалася після його смерти. М. Возняк, правда, не раз мріяв про одруження, але до того ніколи не дійшло.

В особі Покійного академіка українська наука зазнала великої втрати. Був бо він невсипущим працівником та заслуженим дослідником і неструдженим вишукувачем і видавцем прерізних рукописних матеріялів, між якими було чимало речей незвичайно цінних для нашої науки. Цим розшукам віддавався М. Возняк з пристрастю закоханого.

Крім цих сирих матеріалів, полишив Покійний цілу бібліотеку більших і менших студій, які значно посували вивчення заторкнутих у них тем. Був М. Возняк, сказавши коротко, справжнім «ґелертером» на німецький лад, у кращому значенні цього слова. Він не визначався тим ésprit, яке характеризує творчість Ів. Франка, Василя Щурата чи Мих. Грушевського. Його синтетичні праці, зокрема «Історія української літератури», мають еклектичний характер. Але хоч вони й не визначаються оригінальною методою, як це зазначив М. Глобенко в 2-му випуску «Енциклопедії Українознавства» (пор. ст. 728)[5], а ще раніше акад. С. Єфремов у 1-му томі своєї «Історії української

---

1 Іван Франко. Статті і матеріали. Зб. 1. Львів, 1948. 199 с.

2 Іван Франко. Статті і матеріали. Зб. 2. Львів, 1949. 230 с.

3 Ідеться про такі статті *М. Возняка*: Франко І. Гуцульський король // Іван Франко. Статті і матеріали. Зб. 1. Львів, 1948. С. 5–14; До фольклорних занять Івана Франка // Там само. С. 15–39; Недопущення Івана Франка до доцентури у Львівському університеті // Там само. С. 43–63; Виборче беззаконня проти Івана Франка // Там само. С. 65–87.

4 У другому збірнику опубліковано статті М. Возняка: Франкова переробка драми Кальдерона // Іван Франко. Статті і матеріали. Зб. 2. Львів: ЛДУ, 1948. С. 149–206; До історії видань творів Івана Франка // Там само. С. 223–226.

5 Ідеться про видання: Енциклопедія українознавства: в двох томах. Гол. ред.: проф. *В. Кубійович, З. Кузеля.* Мюнхен – Нью-Йорк, 1949–1952. (див. [Електронний ресурс]: http://litopys.org.ua/encycl/eui.htm).

літератури» (Ляйпціґ 1924, ст. 47–50)[1], проте мають свою вагу, як сумлінне й об'єктивне представлення історично-літературних фактів. Його розмінювання наукової праці на дрібні причинки пояснюється й матеріальними умовинами: щоб написати більшу річ, треба мати матеріальну до того змогу, а тут, щоб жити, треба мати гроші, хоч марні, але негайно.

Але поза силою-силенною різних дрібних знадібків полишив нам Покійний і ряд капітальних речей, як наукових монографій, так і популярних нарисів, які не втратили своєї ваги й досі.

І за всю цю мозольну працю, ведену часто-густо в невідрадних матеріальних умовинах, українська наука і громадянство низько хилять свої голови перед пам'яттю заслуженого вченого.

Підготовка тексту і коментарі Тетяни Голяк.

VOLODYMYR DOROSHENKO'S MEMOIRS ON MYKHAYLO VOZNIAK

Tetiana HOLIAK

The article is devoted to the analysis of Volodymyr Doroshenko's memoir articles on Mykhaylo Vozniak. The **scholarly novelty** consists in the introduction into scholarly circulation of the memoir essay, the latter having for a long time remained unknown to a wide range of researchers and interested readers. **Methods of research**: source studies, textological, historical-literary. As a result of analysing in a detailed way of V. Doroshenko's memoir article, the researcher has arrived at the following **conclusions.** M.Vozniak has authored more than 500 scholarly papers in various fields of Literary Studies. Owing to the analysis of the publications having appeared in print in honour of the Academician following his death, it has been established that the Soviet press carried just a few humble obituaries. The scholar's life-time hadn't seen a single bibliography index of his works, nor had any academic biography been written. The scholar's oblivion period, excepting M.Nechytaliuk's articles, had continued up till the early 1980s. Laconic, devoid of emotional-evaluative judgements, V.Doroshenko's memoirs could only partially bridge the existing gap, but they had been published abroad. The name of their author, a well-known bibliographer, literary scholar, public and political figure, came to be proscribed in the postwar soviet Ukraine, his works being withdrawn from scholarly circulation.

The memoir essay is devoted to the life, scholarly and public activities of M.Vozniak in six time periods. The latter period of the Academician's life is outlined in general terms as the year 1944 witnessed V. Doroshenko emigration. For lack of sources, he paid attention to the scholar's most important achievements, yet some of the points are in need of verification. In their time, V. Doroshenko's articles on Academician M.Vozniak received a favourable acclaim abroad.

Key words: M. Vozniak, Ivan Franko Studies, scholarly and public activities, V. Doroshenko, memoirs, memory, creative output, memoir essay.

Дата подання: 19 червня 2023 р.

[1] Ідеться про видання: *Єфремов С.* Історія українського письменства. Том І. Київ – Ляйпціґ, 1924. 448 с.